

فهرمانداری بؤکان داوای "کالای فسر ههنگی گونجاو" له دهسته لاتندارانی بالای حکومتی ئیران بؤ خه لکی کوردستان دهکات. گونجاو به مانابه که له گهل "ویستی خه لک" بهک بگریتهوه. ئهم داوایه ئیسیاتی داسه پاندنی فسر ههنگ و کالایهکی نهیار و نهویسته که ۳۲ سال به سهر خه لکی کورددا داسه پاهه. کۆماری ئیسلامی ئیران به چاوساگی کوردانی وهک عهیباسی ۳۲ سال کالای نهگونجاوی فسر ههنگی که ههلقولای بیروه زری کۆمه لیک ئینسانی ئایین په رستهی دژ به فههنگ و هونه ر و دژ به زاتی نازادی و فرهفسر ههنگی بووه، دهر خواردی گهوره و بچووی میله هتیک داوه که جیاواز له میله هتی سهردهست و دهسته لاتندار بوو.

خه لکی کورد زیاتر له ۱۵ ساله ئیمکانی بیستن و چاویلکردن له بهرنامه ی تله موزیونه کانی کوردی و نه کوردی دهره وهی ئیران و دهره وهی بازه می کۆماری ئیسلامی ئیرانیا بؤ ره مخواهه. ئهوان ئینترنیت به کار دههینن و تازه ترین فیلمه کانی جیهان به بئ سانسور و به زمانی نهسلای به بئ پاره داده بزیینن، ئهوان له ریگای دی وی دی دور له چاوه دیرانی ئیداره ی ئیتلاعات له سینه ماکان، فیلمی دلخوازی خویان ته ماشا دهکن. خه لک نه تهغیا پیویستییان به سینه ما و فیلمی کۆماری ئیسلامی نه ماوه، به لکوو پشتیان له رادیو و تله موزیون و دهرگاکانی راگه یاندنی ئه حکومته کردوه، به پیی ئاماری تازه ی دهرگاکانی راگه یاندن له رۆژ ناوا، سه روی چل له سه دی 40% خه لکی ئیران و زیاتر له وه خه لکی کورد له جیاتی ئه وهی به دیار سریال و فیلمی تله موزیونی کۆماری ئیسلامی ئیرانه وه دانیشن، سهیری فیلم و سریالی کوردی، عه ره بی، تورکی و ته نانهت ئوروپی دهکن.

کۆماری ئیسلامی ئیران ۳۲ سال ملی بؤ "تقاضا"ی خه لک دانهواند و ئه وهی "عرضه" کرد که له بهر مه تدا دژی ویست وخواستی خه لک بووه. ویرانی سینه ما له کوردستان، له ویوه سه رچاوه دهگری که ئیدی سینه ما و فیلمه کانی دام و دهرگاکانی ئیرشادی/عه قیده تی/سیاسی و به ره می هونه ی، فسر ههنگی سه ریزانی "تروا" و موسته شارانی فسر ههنگی و هونه ری و سیاسی به ره گه ز کورد، بئ که لک ماوته وه و نیازی کۆماری ئیسلامی ئیران له کوردستان به جئ ناهینئ. نه گه ر سه رده میک سینه ما، شانۆ، رادیو، تله موزیون، گوار و رۆژنامه به زمانی کوردی و فارسی که ره سه یهک له دهستی حکومتا بوون بؤ له خویگانه کردنی مروقی کورد و توهانه وهی فسر ههنگی ئه میله هته، ئه مرو هچکام له کهرسه انه ئه وه دهره بؤ ئه حکومته ناگیرن، هه ر بویه دهرگای سینه ماکان تهخته دهکرین، شانۆ به زمانی کوردی و فارسی له کوردستان به ره مو نه مان دهردرئ، رادیو و تله موزیونی کۆماری ئیسلامی به ههردوو زمانه که بئ گوینگر و بیسه ر ده مینینته وه.

موزه فهره دین شا و سینه ما سه عدی بؤکان

موزه فهره دین شای قاجار به دیتی سینه ما له پاریس، داوی گه رانه وه بؤ ئیران (نوامبری ۱۹۰۰) ئه مر به دروستکردنی سینه ما له شاری تهوریز هدا. "به که م هۆلی سینه ما له ئیران له شاری تهوریز سالی ۱۲۷۹ (۱۹۰۰) له سه رده می موزه فهره دین شای قاجار ساز کرا، ئه سینه مایه له قاتی دو وه می فیرگه ی کاتولیکه کانی فسر انسه له په نا کلپسه ی کاتولیکه کان هه لکه وتبوو، به که م ئاپاراتی سینه ما داوی سه فهری موزه فهره دین شا بؤ پاریس هیندرایه ئیران و به که م سینه مای له شاری تهوریز پییدامه زیندر¹⁰". به پیی ئه میژوه تهوریز ۵ سال داوی ئه وهی ئه پاراتی سینه ما له لایهن بریانی لومیره وه ساز کرا، بوو به خاوه نی سینه ما.

به پیی نووسراویه کی موچه با ئه محمدی به که مین سینه مای کوردستان به ناوی فره هه ر له شاری کرمانشان سالی ۱۳۱۰ (۱۹۳۱) سازکراوه، دو وه مین سینه مای ئه شو شاره سالی ۱۳۲۴ (۱۹۴۵) داوی شه ری دو وه می جیهانی به ناوی بار به د کراوته وه.

دروستکردنی سینه ما له شاره کانی دیکه ی کوردستان به تایبهت له مه ته فه ی موکریان دواتر دامه زراوه، به لام میژووی سینه ما سه یار له موکریان و له شاری مه هاباد ده گه ریته وه بؤ سالی ۱۳۲۰ (۱۹۴۱) غه نی بلووریا له کتبی سده ی کاره سات دا ناوا باسی به که م سینه ما سه یار و به که م فیلم له مه هاباد دهکات:

" رۆژیک ماشینیک ئینگلیسی هات سینه ما سه یاری هینابوو بؤ چوارچرای مه هاباد، له وی جهنگی بهینی ئالمان و ئینگلستانیا نیشان هدا. ئیمه ئینگلیسی مان به دوژمنی کورد دهناسی، چوونکو وا باس دهکرا که ئینگلیس بوو که تهقسیمی کوردستانیا ن کردوه. نه یانه ئیشت کورد ببیته شت و به حکومت بگا. زورتر دژی ئینگلیسی ئیحه ساتی ئیمه شهید بوو، به بو ئه وه ئه وه که کوتیان ئینگلیسیه و هاتوه نمایش هدا و ئه وانه معاونی کونسولی تهوریزن، ئیمه هاتین به دژی ئه وانه ده منستر اسیونیکمان ساز کرد. عه کسی ئیستالینمان هینا و له سه ر ماشینیمان داناو هاتین به ده ری چوارچرا که ا گه ر این و به ده ری ئه کابرایه دا. سینه ماکه مان قه تع کردو په رده کانه مان دراند و په رده ی سینه مانه ساته گه باران کرد. خه بهریان به قازی محمه د دا که جه ریا تیکی وا هه یه قازی محمه د هات و نه سیحه تی ئیمه ی کرد و کوتی ئه وه شه خسیه تیکی خار جیه و هاتوته ولاتی ئیمه، ده بی ئیمه بهر خور دیکی عاقلانه و نه جیهانه به کهن و نابئ ئه جو ره حه ره کانه به کهن و ئه فیلمه ده درئ، کئ پیی خوزه ته ماشای بکا و کئ پیی ناخوزه ته ماشای نه کا، بهر خور دی توند مه کن. ئه مه ی نارام کرده وه به لام ته زا هوراته که مان کردبوو¹¹".

بۆکان له سهردهمی موزهفهرهدين شای قاجار و لهو سهردهمهدا که يهکهم سینهما له تهوریز و کرماشان ساز کران و همم له سهردهمی سینهما سهیاری مههاباد، شار وچکهیهکی بچکولانه بوو، بهلام به هوی بوونی سهردارهکانی بۆکان له لایهک و هاتووچوی خهڵک بۆ شاری تهوریز بی نهسیب له پشکهوتهکانی سهردهم نهبوو، به پنی گووتهکان دهبی یهکهم کامیرای وینه ههنگرتن و دووچهرخه (پاسکیل) بهر له شارهکانی دیکهی کوردستان و بگره ولاتی ئیران له لایهن سهردارهکانهوه هیندرابی بۆ بۆکان، له لایهکی دیکهوه شاری بۆکان به مکییهتی کاتی خوی له لایهن سهردار "عهلی خان"¹² وه به کهسیکی تهوریزی یان کهسانیکی تهوریزی (میرزاناغا و حسیب پهناهی¹³) فرۆشرا بوو، نهوش پیوهندی راستهوخو و زیاتری بۆکان و تهوریز دهگهینی، دیسان بهشیکی بهرچاو له سهنهتکارانی بۆکان نهگهر جولهکه و نهمنی بنهچهک بۆکانی نهووبیتن، نهوه تهوریزی بوون. سهروک و بنهمالهی هۆزهکانی ئیلخانی و بهگزهدهی فهیزولابهگی دهوری سهرمکیان بۆ بانگهیشته کردنی نهو کهسانه بۆ بۆکان ههجووه.

نهو پیوهندییه دواتر له نیوان خهڵکی بۆکان و تهوریز به تایبتهت تاجرانی بۆکانی که ماملاتیان له گهڵ بازاری تهوریز ههجوو، بهربلاوتر بووه. تهوریز یهکهم شاری گهورهی ئیران بوو که کور و کچانی بۆکانی بۆ درێزدان به خویندن

چوونهته نهو، به تایبتهت مندالهکانی تاجر و دهولهسهندهکان و ناغاواتی بۆکان و ناوچهکه. تهوریز دهروازهی ئورویا و قهفقاز بۆ شارهکانی ناوچه لهوانه بۆکان بوو. دروستکردنی سینهما لهشار وچکهیهکی کهمتر له بیست ههزار کهسی نهو سهردهمه، رهنگه زور هوی ههبی بهلام نهو پیوهندیانه دهوریان ههجووه. حسین سهعیدی دهنووسی: " نهو سینهمایه وهک لهبیرم بی سالی (۱۳۳۹/۱۳۴۰-۱۹۶۰/۱۹۶۱) دروستکر¹⁴، دوو شهریک بوون، میرزا غفوری ناشناگر و کابرایکی تورکی میاندوئاوی به ناوی سهار¹⁵"

میرزا غفوری ناشناگر که ههر نهو خۆشی سهرپهرهستی سینهمای له نهستو بوو، پاشان بوو به خاوهنی سهرهکی سینهماکه. نهو کهسانهش که بهشی تهکنیکی کاری سینهماکهیان له نهستو بوو ههچیان کورد نهبوون. له بۆکان ۶۵ سال پاش دروستکردنی یهکهمین ئاپارات، ۶۰ سال پاش یهکهمین سینهمای ئیران و ۳۰ سال پاش یهکهمین سینهمای کوردستان، سینهما سهعدی سازکرا.

بۆکان دواي قهچهرهکان

پاش کۆتایی پیهینان به حکوومهتی قاجارمهکان (۱۲۹۹/۱۹۲۰) و هاتنه سهرکاری رهزاشای قهزاق به پشتیوانی بریتانییهکان، بهرنامه و ههولی سهرهکی حکوومهتی تازه سازکراوی پهلهوی پتهوکردنی حکوومهتی ناومندی و کهمکردنهوی دهستهلاتی ناوچهیی و یهک رهنگ و یهک شکل و فۆرمکردنی روالهتی خهڵکانی ئیران و داسهپاندنی یهک فهرهنگ و یهک زمان و یهک ئایین و قهبوولکردنی یهک شا و یهک خودا بوو.

نهو سیاسهت و بهرنامهیه بۆ خهڵکانی نهفارس مانای پاشهکشه له زمان و فهرهنگ و دهستهلاتی ناوچهییان بوو. دژایهتیکردن له گهڵ نهو سیاسهته له لایهن نهتهمهکانی نه فارس لهوانه کوردهکان، کۆمهلیک شهیر و کوشتاری خهڵکی به دهستی نهرتهش و ژاندارمی ئیران لیکهوتهوه. پاشهکشهپیکردن به فهرهنگ و دهستهلاتی ناوچهیی و سوونهتی، هاوکات بوو له گهڵ پهڕهپیدان به دروستکردنی مهدرسه و زانستگا، ئیدارهکانی فیزکردن و بارهینان، رینگاویان، کیشانی بهرق و ئاو بۆ مالهکان، دروستکردنی دهرمانگاوه نهخۆشخانه، کارخانه و رینگای ئاسن و پهڕهپیدان به سیستمی ئیداری و دهولهتداری.

ههرچهند کوردستان وهبهر نهو ئالوگۆرییهانه کهوت و جگه له کارخانه و ناومندی سهنهتی، مهدرسه و دهرمانگا و شوینی فهرهنگی لێ سازکرا، له ههمان کاتدا بهشی ههره زوری له سهرکوت و شهیر و کوشتار وهبهر کهوت. له درێزهده سیستمی کۆمهلایهتی و سوونهتی و فهرهنگی کوردستان گۆرانی بهسهردا هات و به تایبتهت روالهتی شارمهکان گۆرانی بهخۆیهوه بیی.

حوصل بۆ گۆرینی بیجی عیشیریهی، فسر ههنگی و داب و دستوور و دسته لاتی کۆنی ئاغاوات و عیشیرهکان له ریگی تیکه لکردن و بهشدارای ئهوان له کاروباری دسته لاتی ئیداری و حکوومتهی سهردهمی رهزاشا و کوره کهی به نهجام گهیشت. ئهم ئالوگۆره شار و چکهی بۆکانیشی گرتوه. به پیچهوانهی ههموو شارهکانی کوردستان شاری بۆکان مَلکی دهولت یان خه لک و دهولت نه بوو، به لکوو مَلکی ئاغاکانی ئیلخانی بوو، ههموو دووکانهکانی شار له خه یابانی کۆنه، شه قامی په هلهوی و میراوا و میدانی گهنم، قه پان و ههموو گوزهرهکان وهک گوزهری خه یات و ئاسنگهر و دارتاش مَلکی ئاغاوات بوو. بۆ وینه دووکانهکانی دسته چهپی خه یابانی په هلهوی مَلکی قاسم ئاغا و دسته راست مَلکی هه مدهمین ئاغا بوو، ههردوو مهیدان و بازاری گهنم به ناوی قه پانی قاسم ئاغا و قه پانی هه مدهمین ئاغا دناسران. که سیک به ناوی میرزای ههسار ههموو سهری مانگ به دووکانهکانی بهری قاسم ئاغادا دهگهرا و کرپی مانگانهی دووکانهکانی وهردهگرت، دووکانهکانیش به سهرفولی درابوون به دووکاندارهکان. لهو سهردهمهدا دهولت له ریگی ئیداره ی مآلیاتهوه کهمتر بۆی دهلوا مآلیات له خه لک وهر بگری.

له بهر ئهوهی ئاغاوات دهستریشتوو بوون و مالمی شاری بۆکان، شوینه گشتیهییهکان له لایهن ئهوانهوه ساز کرابوون وهک هه مامی کۆنه، هه مامی هه مدهمین ئاغا، هه مامی نادر، هه مامی کاک ئاغا (که یخوسه روی)، ناشی عه بیاسی. ههروهها زهوی هیندیگ شوینی دهولتهی پیشکهشی ئاغاوات بوو که ناوی ئهوانی له سهردهننرا وهک مهدرسهسی ئیلخانی. قه لای سهردار که مَلکی شهخسی بنه ماله ی سهردارهکانی بۆکان بوو کرابووه ده بیرستان. ته نانهت پادگانی کۆنی بۆکان له پشت مهدرسهسی شاپوور خانووی یه کییک له ئاغاگان به ناوی هه مهره حیم خانی دادخا بوو.

مَلکدارانی شاری بۆکان ده مرستهی دهولت و ئیدارات بوون. هیندیکیان پیوهندی راسته خو یان له گه ل ده رباری شای ئیران هه بوو و له هه لسهووراندنی شار و ئیداراتی بۆکاندا دهوری سهر مهکیان گه یراوه و کهسی یه کهم بوون بۆ راویشکاری له گه ل حکوومهت. نوینه رانی مهجلیسی بۆکان به سالان، له ناو ئاغاگاندا دهست به دهست گه یراوه و به پرس ورا و پشتیوانی ئهوان رهوانه ی مهجلیس کراون. هه رچهند بۆکانیش دهوور له ویستی ئه م و ئه و له لایهنی کۆمه لایهتی و پیشه ییهوه به پیی نیازی کۆمه لگا به ره و پیش چوه و کهسانی ناوچه که و دهروه ی کوردستان دهوور یان له پیشکهوتیندا هه بووه، بهو حاله وه ئاغاوات له سهردهمی کدا سه نه عه تکار و شاره زایان له عهجه مستانه وه بۆ بۆکان و گوندهکان هیناوه وهک میعمار و بهنای خانووبه ره، نهجار و دارتاش، ئاسنگهر و جۆشکار، وه ستای فهرش و مافووره، که ریسکه ند، شو فیر و مهکانیک.

به شیک له پیشه کارانی بۆکان جووله که و ئه رمه نی بنه چهک بۆکانی، یان کورد بوون. له دهوره ی مه ممه د ره زاشا، دهوی ئینقلابی سهی (۱۹۶۲) گۆرانی جیددی به سهر شار و ئاکتۆرهکانیدا هات. سهر مه یه دار و دووکانداری دهوله مند دهوور له بنه ماله ی ئاغاوات له شاره کهدا پهیدا بوون که جیگا و ئه رکی ئاغاگانیان گرتوه و دهولتهی سهر که زیش دام و ده زگاگانی خۆی جیگیر کرد و کۆمه لگای بۆکان گۆرانی به سهردا هات.

له پرۆسه ی گۆرینی و مزعی کۆمه لایهتی له بۆکان ئیمه دوو دهسته ده بیین یه کهم ئاغاوات که سهردهمیگ دهسته لاتی یه کهم بوون له ههردوو لایهنی ئابووری و کۆمه لایهتی، دووهه م ئهوانه ی بنه چهک ئاغا نه بوون و خه لکی گوندهکان و شار بوون که له ریگای کرین و فرۆشتنی کهل و په ل، بوونه دهوله مند ی شار. تا قمیک لهوانه به بهری بوون له سهوادی خویندن و نووسین. دهسته یهک له وانه خویندهوار بوون و پیشه ی دووکانداریان هه لپه زاردبوو، ئه وه دهسته یه نو یخواز بوون، کهل و په ل و که ره سه ی نو ییان دهینا بۆکان که ده بووه هۆی گۆرینی شیوه ی ژبانی خه لک.

ههردوو بهشی دهسته ی دووهه م، جیاوازی و ویکچووی خویان نیسه بت به ئاغاوات هه بوو، به شیک له دهسته ی دووهه م بگه ره دژایه تی یان له گه ل ئاغاوات بهرچاو بووه و له کات و زه مانی دیاردا تیکه هه لچوونیش له نیوانیادا بیندراوه و رهوالته ی سیاسی بهخۆیهوه گرتوه، به لآم له هه ر حالیکدا به هه موو پیوانه یهک ئاغاوات قورسای خویان ههتا رهوخانی رهژی می په هلهوی له لای ده ربار و حکوومهتی شاهه نشاهی له دهست نه دا، هه رچهند له زۆر لایه نه وه به فازانجی دهوله مند هکان و ماقولهکانی شار و دهولت پاشهکشه یان پیکراو قورسای پیشوویان له دهستتیهو مردان له کاروباری شار له دهست دا.

له پرۆسه یه کدا ئیمه هه م ئاغاوات ده بیین که له شاردا وهک دهوله مند ی شار نهک وهک ئاغاوات دهوور ده بیین و هه میش دووکاندار و تاجری شار ده بیین که ده بنه خاومنی گوندهکان، ئه وه گوندانه ی که له بری قهرز له ئاغاگان وهریانگرتبوو یان لێیان کر یبوون.

ئیمه کۆمه لیک کهس له پاییزی سالی ۱۳۵۷ (۱۹۷۸) له لیکۆلینه میهکی هاو به شدا له سهر بارودۆخی کۆمه لایهتی بۆکان و ناوچه که بهی ئاکامه گهیشتین که له بۆکان هه م بورژوا مه لاک و هه میش پیچهوانه که ی هه بووه، هه ر دوولا له شار و له گوندهکان له باری ئابووری، کۆمه لایهتی و ئیداریه وه دهوور یان گه یراوه.

به‌شېك له دوله‌مخونده‌كانې بۆكان له رېنگاي سله‌مكردن، قهرزومرگرتنه‌وه و همم له رېنگاي كرين، دهبونه خاوه‌ني بهرهمي گنم، جو و دانهرېله و روڼ و كه‌شك و پيسته مېر و مالاتي خلكي گونده‌كاني ناوچه، ئوم كه‌سانه لهو رېنگايه‌وه بوون به تاجري گهوره‌ي روڼ و پيسته و هممو ئه‌وانه‌يان ره‌وانه‌ي شاره گهوره‌كاني ئيران وهك ته‌وريز و تاران ده‌كرد، ئه‌وانه ده‌ور و روڼيكي تازمیان له پېونده‌ي له گهل بازاری شاره گهوره‌كاني ئيران په‌يدا كړد و سه‌رمایه و چالاکي نابوربان له بازه‌ي ته‌نگي بۆكان چوه‌ه دهر.

له پرؤسه‌يه‌كدا ده‌وري زوربه‌ي ناغاكان به ته‌واوي له شادا كم بووه و ده‌وري ده‌وله‌مخندي شار كه به ته‌نيا دووكاندار نه‌بوون، رووي له زيادبوون كړد و جگه له ده‌وري نابووري و تيجاري و كومه‌لايه‌ني، روڼي خويان و منداله‌كانيان له كاروباري ئيدارات و دسته‌لاتي ناو شار رووي له زيادبوون كړد، ئه‌وان وهك موخته‌مدى شار له لايمن بهرپرساني ئيداري و حكومته‌تپيه‌وه سه‌يريان ده‌كرا و تيكهل به كاروباري ناو شار بوون، سه‌ر په‌رسته نه‌خوشخانه‌ي بۆكان و به‌شداري له كۆبوونه‌وي شاداري (چيشنيك شوراي شار) دوو نيشانه بوون بۆ ده‌وري تاجراني شار. سرخندانه ئهم پرؤسه‌يه له ده‌يه‌كاني دواتر پاش گوريني رژيمي په‌هله‌وي كه پر له روداوي گرنگ بووه، گوريني هممو لايه‌نه‌كاني كومه‌لايه‌ني، سه‌ره‌نگي ناو شارو گونده‌كاني له دوا بووه. له دريژه‌ي ئه‌و گورانكارپانه له ده‌يه‌ي ۴۰ (۱۹۶۱) به دواوه، ده‌وري سینه‌ما سه‌عدى بۆكان ده‌ست پنده‌كات.

بۆكان له سه‌رده‌مي سینه‌ما سه‌عدى

هه‌رومك پيشتو باسكرا، كه‌ساني خوينده‌وار كه ببوون به دوكاندار و خاوه‌ن سه‌رمایه، ده‌وري گرنگان له شاره‌كه‌دا گيړا. ميرزا غه‌فور ئاشناگه‌ر كه‌سيكي خوينده‌وار بوو، نازمري و فارسي باش ده‌زاني و به‌ر ده‌وام هاتوچوي تاران و ته‌وريزي ده‌كرد. هه‌ر ئه‌و زور شتي بۆ يه‌كه‌مجار هينايه بۆكان، بۆ ويته ئه‌و نوينه‌رايه‌تي گاز و شيركه‌ت و كارخانه‌ي كانه‌دا و پيسي كولاى له بۆكان ده‌كرد كه له سینه‌ماش ته‌بليغي بۆ ده‌كرا. عومر سولتاني وه‌فا شاعير و نووسه‌ر جگه له هيناني كتيب و گووار و روژنامه، بۆ يه‌كه‌مجار يه‌خچال و ته‌له‌وزيوني بۆ فروشتن هينايه بۆكان، پيشتو ده‌بوو ئه‌و شتانه له شاره‌كاني ديكه بكردي كه كاري هممو كه‌س نه‌بوو.

لهو باره‌وه حسين سه‌عیدی دنووسى: " له هممو زياتر ته‌بليغاتي پيش فيلمه‌كه بوو كه ته‌قريبه‌ن ۱۵ ده‌قيقه ده‌بوو، ئيمه زورمان پيخوش بوو، به تاييه‌ت قه‌تم له بيرناچي ته‌بليغاتي يه‌خچالي ئه‌رج بوو، كه له خويدا خودي يه‌خچال شتيكي تازه بوو، به‌لام له ئاخردا ده‌يكوت، نمايندگي يخچال ارج در بۆكان عمر سلطاني و‌فا، به حه‌ديكمان پيخوش بوو، كه نيوى بۆكان له سینه‌مادايه و باسي كاك عمرپيش ده‌كا كه ده‌مان ناسى، ئيمه هممو قارماناني پينج قراني هه‌ستايه سه‌ر پي و به فيتوو و چه‌پله خوشي خومان ده‌بري"^{۱۶}

عه‌لى فه‌رشى (فه‌رشچي) و قادر فه‌رشى نوينه‌رايه‌تي ساعه‌تي سويسى ساكۆر او ميكاډو، ماشيني كۆمپريسي گاز، ماز و موټورسيكلتي نيش (نيژ) و ترومبيلي ماسكويچي روسيان ده‌كرد، حه‌مه‌ر شه‌يدى محه‌مه‌ديان نوينه‌رايه‌تي روڼي نه‌باتي "شاپه‌سند" و "قوو" ده‌كرد، كه‌ساني ديكه له بواري ديكه‌دا پيشه‌ده‌م بوون. روخساري شار و ژپاني خلك له رېنگاي بازار و به‌رنامه‌كاني ئيداراتي حكومه‌ته‌وه گوراني به‌سه‌ر دا هات.

بووني سه‌روه‌ت و سامان و پوول له ده‌ست تاجره‌كاني وهك بنه‌ماله‌ي محه‌مه‌ديان، كه‌شاورمزي، ره‌زايي، سالمى و زمين ئه‌واني هان ده‌دا بۆ دروستكردني كارگا و حه‌مام و سه‌هولخانه و ئاش. يه‌كه‌م شوپن كه كارخانه‌ي پيگوترا بي، كارخانه‌ي دوشاو بوو، كه بهر له سالاني (۱۹۶۲) له لايمن عه‌لى فه‌رشى يه‌وه له خه‌ياباني سه‌فر دامه‌زرا، لهو كارخانه‌يه دوشاوي خورما ساز ده‌كرا، ئه‌و كه‌سه‌ي به سه‌ر كارخانه‌كه‌دا راده‌گه‌يي ئه‌حمه‌د مه‌رزه‌نگي بوو.

كۆلان و شه‌قامه‌كاني بۆكان به شه‌قامي سه‌ر مكيه‌وه هيچي ئه‌سفالت نه‌بوون، له روژاني گه‌رمي هاوين، شه‌قامي سه‌ر مكيي شار كه هممو دووكانه‌كاني ئيدا بوو، له لايمن كريكاراني شاداريه‌وه ناوپرژين ده‌كران، ته‌نيا شوپنيك كه ئه‌سفالت بوو هه‌ر ئه‌و شوپنه بوو كه سینه‌ما و دوخانياتي ئيدا هه‌لكه‌وتبوو، له سه‌ر ئه‌و ئه‌سفاله‌ته مندالي بۆكان كۆده‌بوونه‌وه و شات (شتيك وهك ته‌گه‌ري دوچه‌رخه) يان به داريك ليده‌خوري و كه‌يفي دنيايان ده‌كرد.

سه‌رده‌مي مندالي ئيمه ماشين كه زياتر جيب بوو زور كم بوو، به ده‌گه‌من ماله دوله‌مخند يان خلكي ديكه ترومبيليان هه‌بوو، ئه‌و سه‌رده‌مه فه‌يتوون هه‌بوو كه خاوه‌ني ئه‌و فه‌يتوونانه‌ش نازمري و كورد گوتنه‌ي عه‌جه‌م بوون. به‌لام دواي ئينقلابي سپي (۱۹۶۲) خياري گوران له بۆكان به‌رچاو بوو، به تاييه‌ت بۆكان به هوي ده‌غل و دان و باخاتي ميوه و مه‌ر و مالات، ناوچه‌يه‌كي ده‌وله‌مخند بوو، هه‌ر ئه‌و ده‌ميش به عه‌مباري ده‌غل و داني نازره‌بايجاني روژناو دناسرا.

بنه‌ماله‌ي ئاشناگه‌ر له‌وانه باوكي ميرزا غه‌فور له بواري خويدا سه‌نه‌تكار بوو. حاجي خومگه‌ر به ناوبانگ بوو، ئه‌و له راسته خه‌يابان كه به په‌له‌وي دناسرا رووبه‌رووي كۆلانه‌كه‌ي قه‌لاي سه‌ردار كه دواتر بانكي سادراتي لي سازكرا،

دووكانى خومگىرى ھەبۇو. حاجى بەنى رەنگ دەكرد و رەنگە بەنى ھەموو فەرش و مافورە و بەرە و جاجم و بەرمال كە ھەموو لە خوروى مەر و مالاتى ناوچەى بۆكان و شارەكە سازدەكرا، لە دووكانەكەى ئەو و بە دەستى ئەو رەنگ كرابى، حاجى بە شىوہ و دەستورى سوونەتى و خۇمالى ناوكوردەوارى دور لە بەكار ھىنانى مادەى شىمىيائى بەنەكانى رەنگ دەكرد.

من زور مندال بووم كە زور جار دەچووم و سەيرى ھونەر و سەنەتەكەيم دەكرد، نەك سەيرى كار و سەنەتى ئەو بەلگوو زور جار بە ديار كارى جۆلايى جۆلاكانى شار، ئاسنەگر و خەيات و نەجار مەكانەو رادەوستام، بەلام لە ناو ھەموو سەنەتكارانى ئەو سەردەمە، كارى بى و ىنەى يەككە لە ئەر مەنەبەكانى بۆكان، لە بەر دووكانەكەى دەپچەقاند. سالى (۱۳۴۱ / ۱۹۶۲) بە شىوہى نارەسى لە مەدرەسەى تالوار كە تازە سازكرابوو و دوا شوينى ئاودەدانى بۆكان بوو، دەرس دەخويند، كاتى گەرانەوہ لە بەر دەركى دووكانى ئەو كابر ئەر مەنەبە، كە لە يەككە لە دووكانەكانى كاكائاغادا (كەخوسرەوى) بوو، رادەوستام و بە سەرسوورمانەوہ چاوم دەبرىە دروستكردى تەختەنەرد، شەترەنج و دەيمان بەر ھەمى دىكە، ئەو وا لە كارەكەى خۆى خوررد دەبوو، ناگاي لە من نەبوو كە سەيرى دەكەم.

كارى دروستكردى سەبىلە و دەمنەش كە رەنگە ھونەرىكى تايبەت بە بۆكان و مەلا مەمەدى مۆنەزىن بووبى، يەككى دىكە لە عەجايەكانى ئەو سەردەمە بۆ من بوو. زۆر بەى ھەرە زۆرى ئەو پيشە و ھونەرەنە كە مۆركى بۆكانيان پىوہ ديار بوو، پاش سالى ۱۹۶۲ لە ناوچوون، تەنبا لە نووسراو مەكاندا رەنگە ناويان مابى، وەك دەمنە دروستكردى مەلا مەمەدى: " دەستى لە نيو جامىك دابوو، قورەكەى خۆش دەكرد، ھىندىكى لە بەرى دەستى دادەنا، تۆزىك كايەى پىدەكرد، ئەوجا وەك پەيكەسازىكى ماھىر، شكلى پىدەدا، بە دارىكى زەرىف وەك نەققاش خەرىكى گەكە دەبوو، ئەوى دادەنا دارىكى پانتى ھەلنەگرت ديسان خەرىك دەبوو، ھىندى پى نەدەچوو، مراوبىيىك، كەلەبائىك، تاوسىك زىندوو زىندوو لە ناو دەستى دەھاتە دەر، دواى ئەو دەمنە (مۆدەنە) كە تەواو دەبوو، دايدەنا وشك بىتەوہ، پاشان رەنگى دەكرد"¹⁷

حسین ئاشناگەر برای میرزا غەفوور، تەنبا سىمبائى ئىدارەى بەرقى بۆكان بوو. ئەو سەردەمە بەرقى شارى بۆكان لە رىگاي مۆتورى بەرقەوہ بەر ھەم دەھىندرا، مۆتورخانەى بەرق لە راستە خەيابان لە خوار مەدرەسەى سەعدى لە خەيابانى پەھلەوى ھەلگەوتبوو، كە دواتر لەوى گۆيىنيانەوہ و شوينەكەى كرا بە باشگاي و مرزىش و شوينى پىنگ پۆنگ كردن. خەيابانەكانى بۆكان يان بەرق و دار چرابەرقيان نەبوو يان بە ھوى كەمى بەرق دايم تارىك بوو، لە بىر مە لە سەردەمى مەجھەلى تەوفىق يەككە لە برايانى قوربىشى ياسين يان ھەمەدەمىن كاريكاتورىكيان لى چاپ كرابوو، لە كاريكاتور مەكەدا "دوو كەس بە خەيابانى بۆكاندا دەرويشتن يەكيان بەوى دىكە دەلى، ئەرى دا ئەو شەمچەپە ھەلگە با بزائىن بەرقى خەيابانى بۆكان ھەلگەوہ.

حسینی ئاشناگەر دايم بە سەر دارچرابەرقەكانى بۆكانەوہ دەبىندرا كە خەرىكى باشكردن و ساخرەنەوہى سىمى بەرق بوو، لە نيوار مەكەدا لە ھەموو شار دەنگو بلابوہوہ كە میرزا حسینی سىمبان بەرق گرتووبە، ھەر خەلك بوون كە راياندەكرد بۆ ئەو شوينە لە خەيابانى پەھلەوى، كە بە سەر دارچرابەرقەكەوہ رەق ھەلگەرابوو. حسین ئاشناگەر يەككى لەو كەسانە بوو كە لە سىمكىشى سىنەماى سەعدى بۆكانىش دەورى ھەبوو. بوونى سىنەما سەعدى يەككى لە نىشانەكانى گوران لە بۆكان بوو.

شوينى سىنەما سەعدى

سىنەما سەعدى¹⁸ لە سەر راستە شەقامى سەرەكى شار، بەرانبەر بە دوخانىات كە دەكەوتتە باكورى شار و درىژەكەى جادەى عەلى ئاباد و ميانداوہ، ھەلگەوتبوو. بە ھوى كيشانى شەقامىكى تازە لە پەنا دوخانىات كە لە لايەكەوہ بەرەو سەلاخانە و چۆمى تەتەھوو (سىمىنە رود) دادەكشاو لە لاي سەرەوہش بەرەو خەيابانى سەقز ھەلدەكشا، سىنەماكە لە چوارىيانىكدا ھەلگەوتبوو، لە ريزى سىنەماكە چەند دووكان و مال ھەلگەوتبوون، لە ريزى سىنەماكە مالى عەولا شەرەفكەندى، عەبباس حەقىقى شاعىر و مالى قورەيشى و چەند مالىكى دىكە ھەبوو، كە ئەو مالا نەش بەرانبەر بە تاقە پۆمپى بەزىنى شار بوون، بەر و پشتى سىنەما ھەموو مال و لە پشت سىنەماكەش پارچە زەوىيىكى چۆل بوو. لە دەستى تەخىشتى سىنەما، كە دەكەوتتە سەر خەيابانى تازە، رووبەرەوہكەى چەند مال ھەبوو، يەكيان مالى "مىنەشەمى، بەھرامى"¹⁹، شىرخانى كە خۆى و خىزانى مو عەلیم و دەرسوئىزى مەدرەسەكان بوون، تەخىشت مالى ئەوان زەمىنيكى چۆلى عەلى فەرشى و پاش ئەو مالى عومەر خانى يەزدانپەنا بوو. ھىوا و ناواتى من ئەوہ بوو ئەو زەمىنەى باوكم رۆژىك لە رۆژان بكرىتە شانۆ و ناومندى فەرەنگى و ھونەرى. باوكم دواتر لە نەبوونى مندا بىستبوو بەوہ كە ھىوايەكى وام ھەبوو، بەر لە مردن بە رەسمى بەلئىنى دابوو، ئەو شوينە بەرى بەو كورەى، ھەرچەند قەت پىخۆش نەبوو كورەكەى بىنى بە لوتى²⁰.

ھۆلى سىنەما سەعدى

ھۆلى سىنەما وەك ھۆلى سىنەماى ئەو سەردەمە گەرە بوو كە لە سى بەش پىك ھاتبوو، پيشەوہ، نيو مەرست و پشتەوہ، سەر ئەو بەشە بەلكون بوو. ژن و پىاو و بنەمالەكان زۆرتر لەم بەشە يان لە بەلكون دادەنیشن. سەر جەم كورسىيەكان

۱۲۰۰ دانه²¹ بو. هس بهشیک دوو دمرگای ههجو، یهک له دمرگاکان بۆ کاتی تهنگانه بوو، دنا تهنا لهو دمرگایانه کملک و مردهگیرا که به رووی دالانه دریزه کهدا دمرگانهوه. بهشی ناپارات و تهکنیک له نهومی دووهم له ژووریکه تاییهت بوو. شوینی فرۆشتی بلیت، ژووریکه بچکولانهی تهغیشت دمرگای دمرموه بوو.

"ئهسلی ساختمانهکه، ئاوا بو، له پیش دمرکه باجهی فرۆشتی بلیت بوو، به دوو پلیکان و هس دمهکوتی، دههاتییه سائونیکه بچووک، له دهستی چهپیهوه دوو توالت بوو، هس له تهغیشت ئهوهوه باجهیهکی چکولهی لیبوو که توو و شیرنیات و شتیان لێ دفرۆشت، به سهی پلیکان و هس دمهکوتی لهوئ کونترۆلچی بلیتهکان دانیشتیوو، بلیتهکانی دهراند، سینهماکه سهی بهش بوو، دمرگای ئهول که دهچویه ژوورموه بیان دهکوت لۆژ و ۱۵ قرانی بوو، سهندلهیهکانی ئهرج بوو پیماویه ۵یا ۶ رهذیف بوو، دمرکهی دووهم که دهچویه ژوور، به تمنیک بوو، به دیواریکه سیمانی که میتریک بهرز بوو له بهشی لۆژ و بهشی پینج قرانی جوی دهکراوه، ئهم بهشه زورتر کهسانی بازاری، راننده و به گشتی کهسانی گهوره که تهغیکیان پیده درا دهچوون، بهشی پیشهوه پینج قرانی بوو، زۆریه مندال لهوئ بووین، هس سهی بهشهکه دمرگای خرووجی بوو بۆ چوونه دمرموه، ئهگه شتییک بقه مابه، دهچوه سهر خهیاپانیکه خاکی که دهووبهیری ئه زهمان چۆل بوو، ئهم خهیاپانه بۆ سهرئ دهچوه قوله و بۆ خورای دهچوه سهر تهغه قانهکان²²"

سهکزی سینهما سهعدی

سینهمای بۆکان به پیچهوانهی زور له سینهماکان، سهکویهکی گهوره ههجو، له دهست چهپ و راستی سهکزه دوو ژووری چکوله ههجوون که ژووری پشت سهحنهیان پیدهکوت، سهکزه به پهردیهکی سووری سهرتاسهری له هولهکه جیا دهکراوه، له پیشهوه له بهر میچی سهر سهکزه چهند پرۆژۆکتوری گهوره ههجوون، ههموو ئهوانه هۆلی سینهمای تاییهت به هۆلی شانۆش دهکرد. ههموو ری وهرسهکانی ئیداری و حکومهتی به بۆنهکانی جیاواز له هۆلی سینهما بهریوه دهچوو، کاری نمایش و شانۆش هس لهو سینهمایه پیشکش دهکرا. بۆکان خاوهنی هۆلی شانۆ، ئیداره ی فسر ههنگ و هونه، خانهی جهوانان، کاخی جهوانان و هیچ شوینیکی دیکه لهو چهشنه نهجوو.

بلیت

لهبهر ئهوهی بۆکان چاپخانهی نهجوو، بلیتی سینهما له دمرموهی بۆکان، میاندوناو یان تهوریز چاپ دهکران، بایه بلیتی چوونه ژوور له سهردهمی ئیمهدا ۵ قران، یهک تمه و ۱۵ قران بوو، ئهوه کهسانهی که لهوئ کاریان دهکرد به تاییهت ههمزه زورجار دوو کهسی به ۵ قران ریگا دها، کونترۆلی بلیت و مک هس شوینیکی دیکه بوو، بهو حاله ههلهکهوت که کهسان یان له ژیر چاو قووچاندنی بهرپرسان یان به دزیی خو بکهن به ژووریدا.

کارمهاندانی سینهما سهعدی

ئهوهی هس له سهرتاوه چ کهسانیک یهکهم گروپی بهریوهیری سینهما بوون، لای من روون نییه، بهلام له سهردهمی ئیمهدا واته سالانی ۵۰/۱۳۴۹ (۷۱/۱۹۷۰) به دواوه ئهوه کهسانه لهویندهرئ کاریان دهکرد، عهلی که خهنگ پنیان دهکوت "عهلیه شهل"، ئهوه بهرپرسی ناپارات و نیشاندانی فیلم بوو، "ههمزه" که ئهوه بلیت فرۆش و کاری ناو سینهمای دهکرد، پاسهپانیکه خانه نشین به ناوی "عهسکه ناغا"، ئهوانه ئازماری بوون. رحمان سهیده و سولهیمان برای میرزا غهفور بۆکانی بوون، که ههه له ناو سینهما و ههه له بهشی تهغیغات کاریان دهکرد. جگه لهو کهسانه زور کهسی دیکه له بهشی گێرانی تابلوی سینهما کاریان دهکرد.

"کارمهندهکان، ههمزه، مهشهیدی[خانبابا²³] کونترۆلچی، [میرزا نهزیر ئهفخهمی²⁴، پینش عهلیه شهل کهسیکی دیکه مۆتورچی بوو که بهداخهوه نیوهکهیم لهبیر نییه، ئهمانه تورک بوون و دارودهستهئ "سهتار" شهریکه میاندووئاویهکه بوون. سولهیمانی ئاشناگهس برای کاک غهفور به خۆی و کراواته دریزهکهیهوه بلیت فرۆش بوو²⁵."

کهسایهتی و کاراکتیری هسکام لهو کهسانهی له سینهما کاریان دهکرد، جیگای باس و لیدووانه، ئهوان زیاتر له بینهران کهوتیونه ژیر تهغییری سینهما و فیلمهکانی. سولهیمان ئاشناگهس کهسیکی رووح سووک و قسه خۆش و جار و جار تووره، کاری سهیر و سهمههه دهکرد. رۆژیک له بهر دووکانی میرزا غهفور که هاوسای دووکانی باوکم بوو، دانیشتیوو. لامپیکه مههتابی دریزی بهدهستهوه گرتبوو به ددان دهیکرۆژت و کرمه کرم له زاریدا ههلهیده سووراند و قووتی دها. من که به سهس سوورمانهوه چاوم تیبیریوو، ئیم پرسی کاک سولهیمان ئهوه شووشهیه چۆن دمخۆی؟ له ولامدا کوتی "ئهوه شووشه نییه، بریشکهی حهزرتی غهسه!" سولهیمان ئاشناگهس خۆی به دهرویش دهزانی و زورجار جهزمی دهکرد.

هس چهند عهلیه شهل لومیر نهجوو، بهلام میری سینهما سهعدی بوو، کهسایهتییهکه که ناکار و رهفتار و شیوهی قسهکردن و جل و بهرگ و ههلس و کهوت و دهستهلاتی له سینهما، خۆی له خۆیدا کورد گوتتهی سینهما بوو. رووداوکهانی کاتی نمایشی فیلم، فیلمیکه دریزی بی کوتایی بوو، نهمانی بهرقی شار به وتهی بینهران "تیکهوتنی پلینه" و تاریکه سهلاتی هۆلی سینهما و ههلهکردنی مۆتوری بهرقی سینهما که دهنگی رۆژمهتییهک دهویشته، سووتانی لامپی دهزگای ناپارات،

بانگه‌وای بۆ کالای خۆی ده‌کرد، ناشقه‌کانیش به‌دەنگی خوش کۆلانی ماله یاریان پر له‌گۆرانی ده‌کرد. له‌وانه‌ش بترازی مه‌یدانی گهنم و دوو قه‌پانی قاسم ناغا و همه‌ده‌مین ناغا ناوه‌ندی جارکیشان بوون.

"هه‌روه‌ها که ده‌رۆیشتم چاوم ده‌گه‌یرا، هه‌را هه‌رایکم به‌گۆی گه‌یشت، کابرایه‌که یه‌که به‌خۆی هه‌رای ده‌کرد، حه‌وت پوت و سێ سێونیو بۆ کاک همه‌، دیسان ده‌یکوت ئه‌وه‌ش نو پوت بۆ کاک فه‌تخولا، دوایه‌ ده‌پیرسێ، نووسیت؟، ده‌نگه‌یک له‌وه‌لامدا ده‌یکوت به‌لێ نووسیم. که‌ و مز نکر دنی گه‌نمه‌کان له‌سه‌ر قه‌پان ته‌واو ده‌بوو، گورج تابه‌ گهنم به‌سه‌ر شانی پیاوه‌کانه‌وه‌ ده‌رفیندرا، ده‌تکوت موسابه‌یه‌. ئیره‌ قه‌پانی قاسم ناغایه‌، گهنمی شارو دیهات لیره‌ و له‌ قه‌پانی همه‌ده‌مین ناغا کۆ ده‌بیته‌وه‌، ئه‌وجا به‌سه‌ر هه‌و شارمکانی دیکه‌ی ئیران به‌هێ ده‌کرێ³⁵."

له‌وانه‌ش به‌ده‌ر ده‌نگ و هه‌رای چووبز فرۆشه‌کان، به‌هه‌له‌م‌اسی کۆلاو، بامیه‌ و زولوبیا فرۆشه‌کانی به‌ری قه‌پانی همه‌ده‌مین ناغا له‌مانگی ره‌مه‌زان بوو، که‌ ده‌نگ و سه‌دای تابه‌تی بوو. فینالی بانگه‌واز و جارکیشان مه‌یدانی ته‌ره‌بار و میوه‌فرۆشه‌کان بوو، لیره‌ هه‌ر که‌س ده‌بوو ئه‌و به‌ری هه‌نهری خۆی بنویستی ده‌نا له‌گه‌ل رۆژئاوابوون میوه‌ و ته‌ره‌بار به‌سه‌ر ده‌ستیانه‌وه‌ ده‌مایه‌وه‌.

ماسته‌رۆشه‌کان که‌ که‌ره‌ی به‌یانی خۆیان ده‌گه‌یاند خه‌یابانی کۆنه‌ بیده‌نگترین جارکیشانی بۆکان بوون: "که‌نیشکێک به‌ په‌نمادا هات، سێ قابله‌مه‌ی ماست له‌سه‌ر سه‌ری دانابوو، هه‌ر دوو که‌ ده‌ستی له‌که‌مه‌ری نا بوو، قیت قیت ده‌رۆیشت، له‌ جل و به‌رگی را وئ ده‌چوو خه‌لکی دیهاتی نزیك شار بی. وه‌شویی که‌وتم. ئه‌و له‌ پێشه‌وه‌ منیش به‌دوای دا، له‌ راسته‌ی رێ لای داو به‌ده‌ستی چه‌پدا بای داوه‌، جه‌ماعه‌تیکی زۆر لیره‌ له‌سه‌ر تابه‌ جو و گهنم دانیشیبون، یان له‌عه‌رز پالیان به‌پالانه‌کانیانه‌وه‌ داوو. دووتای ته‌رازوی گه‌وره‌ به‌بن میچ دا هه‌لواسرابوون، هه‌ر تایی ته‌رازوو جیکه‌ی شه‌ش، حه‌وت تا گهنمی ده‌بووه‌.

رانه‌وه‌ستانم وه‌شوی کچه‌ که‌وتم، کۆلانیکی ته‌نگه‌به‌ر بوو، به‌ر هه‌ر دووکانیک ئاوپرژین کرابوو، جوان ماییوویان، بۆنیکی خوش له‌م گوزهره‌وه‌ ده‌هات، ده‌نگی مه‌کینه‌ی خه‌یاتی نه‌یه‌که‌ و نه‌ دوو، موسیقایکی خوشی ئه‌م به‌ره‌به‌یانه‌ بوو. لیباسی کوردی جوان جوان هه‌لواسرابوون، کۆنجه‌ی ژنان، که‌واو پانتۆل، رانک و چۆغه‌، جل و به‌رگی ژنان، چاره‌که‌، هه‌موو چه‌شنه‌ جل و به‌رگی به‌رچاو ده‌که‌وت.

کچ له‌ شوینیکی دانیشت، قابله‌مه‌ ماسته‌کانی له‌پێش خۆی دانا، له‌گه‌ل کچه‌کانی دی که‌وته‌ چاک و خوشی. دووکانیکی پر له‌ کلاوی کوردی به‌رانبه‌ری بوو، کلاوی پیاوان، تاسکلاوی ژنان، گۆره‌وی مه‌رز، هه‌وری و جامانه‌(ناغابانو).

خه‌یاته‌کان خه‌ریکی کاری خۆیان بوون، وه‌ستای کارگه‌ له‌پشت میزیکه‌ ته‌خته‌یی گه‌وره‌ که‌ هه‌ر 30 سانتيک له‌عه‌رز پالیان بوو دانیشیبوو، پارچه‌یکی له‌پێش ده‌ست بوو، به‌ نیومتره‌که‌ی ده‌پینوا، به‌سابونه‌که‌ی خه‌تی ده‌کیشا و به‌مه‌سه‌ته‌که‌ی ده‌پیری، دوو سێ که‌س خه‌ریکی ئیشکردن به‌مه‌کینه‌کان بوون، دوو سێ مندالیش خه‌ریکی دووگمه‌لێنان و کون چینیوه‌ بوون. کوره‌ لاهمه‌که‌ی پشت مه‌کینه‌که‌ له‌گه‌ل کچه‌ ماست فرۆشه‌که‌ هه‌ر چاوه‌به‌رکینه‌یان بوو، کوره‌ پیده‌که‌نی، کچه‌ وه‌لامی ده‌داوه‌، مشتبه‌یه‌که‌ به‌سه‌ر قابله‌مه‌کانه‌وه‌ وه‌ستابوو، هه‌ر نیشاره‌ی بۆ قابله‌مه‌کان ده‌کرد، به‌لام کچه‌ هۆشی له‌ماست فرۆشتن نه‌بوو، له‌پر وه‌خۆی هاته‌وه‌، به‌شله‌ژاوییه‌وه‌ کوتی: حه‌وتمه‌ن کاکه‌ حه‌وتمه‌ن. کابرا سه‌ری سوپما، کوره‌ پیکه‌نی، کچه‌ سه‌ری داخست. چاوه‌به‌رکینه‌ دوای فرۆشتنی یه‌که‌ له‌قابله‌مه‌ ماسته‌کان به‌دزه‌ دزه‌ به‌ره‌وام بوو، له‌پیر نیومتره‌که‌ی ماموستای کارگه‌ی خه‌یاتی نیشانی کوره‌ی ماچ کرد، کوره‌ ده‌ستی وه‌به‌ر ده‌رز می‌کینه‌که‌ که‌وت، به‌په‌له‌ قامکی له‌زاری نا، کچه‌ لێی دا له‌قاقای پیکه‌نین، کوره‌ سه‌ری داخست، ماموستا کوتی: خه‌ریکی چی هه‌تیو؟ که‌باب فرۆشه‌که‌ی به‌رانبه‌ریان بزهیکی هاته‌ سه‌ر لێوان³⁶."

بازاری حه‌یوان که‌ هه‌فته‌ی جاریک ئه‌و سه‌رده‌مه‌ رۆژانی چوارشه‌مه‌ به‌ریا ده‌بوو، هه‌روه‌ک له‌ناوه‌که‌ی را دیاره‌، بازاری حه‌یوان بوو، جارکیشان له‌مه‌یدانه‌ گه‌وره‌ و گرانه‌ کاری هه‌موو که‌سیک نه‌بوو.

شاره‌بانی بۆکانیش له‌وه‌سونه‌ته‌ کۆنه‌ی بۆکان که‌لکی وه‌رده‌گرت، هه‌موو رۆژیک که‌سانیک به‌ناوی محهممه‌دی پاسه‌بان و همه‌ده‌مین پاسه‌بان به‌بلیندگۆی ده‌ستی له‌ناوه‌ستی خه‌یابان راده‌وستان و هاواریان ده‌کرد ناغا پرۆ پیاوه‌ر³⁷. ده‌نگ و سه‌دا سیحراوییه‌که‌ی مه‌لا محهممه‌د مونه‌زین که‌ له‌مزگه‌وتی بازار موناچاتی به‌ره‌به‌یانی به‌زمانی کوردی و فارسی ده‌کرد، شیوه‌ی کۆنی موناچاتکردنی ناو کورده‌واری ده‌نوواند، سه‌یر نییه‌ ئه‌گه‌ر بگوترێ ئه‌و ده‌نگ و سه‌دایه‌ی ئه‌و و باوکی³⁸ و شیوه‌ی موناچاتکردنیان له‌موغه‌کانه‌وه‌ به‌یادگار ماوته‌وه‌.

هاشم رمزایی له‌مه‌ر بانگه‌واز و به‌هداری بۆکان ده‌نووسێ: "بۆ وه‌شاندنی ده‌رز دژی سوڕیژه‌ و میکوته‌ و خروپکه‌...، به‌هداری بۆکان له‌بلیندگۆ که‌لکی وه‌رده‌گرت بۆ ناگادارکردنه‌وه‌ی خه‌لک، بۆ ئه‌وه‌ی دایکان و باوکان ناگادار بکهن که‌ کاتی وه‌شاندنی ئه‌م ده‌رزبیانه‌یه‌. که‌سیک که‌ خۆی شوپیری به‌هداری بوو به‌نیوی کاک جه‌واد³⁹ که‌ ده‌نگیشی خوش بوو ئه‌و کاره‌ی له‌هه‌ستو بوو⁴⁰."

دههۆل و زورنای همه حسین له ناو شار بهروو جیزنان، بانگهواز و جارکیشان بۆ دنیای پالهبان بازی و هانتی پالهبان شیرازی، خلیل عوقاب، پالهبان کویزه و بهزم و گۆلمزی ورچ و مهیمون ههلبهراندن له کاروانسرای کهیکاووس، بهرد له سهر سینگ شکاندن، راکیشانی ماشین و چوونه ناو بتری شوشهوه له لایهن پالهبان کویزهوه، ههمووی له سهر بهک، بۆکانی کردبووه شاریکی پر له دنگ و سهدا. له خۆرانهبوو که سینهما سهعدیش بۆ ناساندنی فیلمهکانی پهناوی بۆ هونهری جارکیشان و بانگهوازکردن بردبوو.

تهختهیهکی چوارگۆشه به گهورهیی دوو میتر له میترونیویک، له ناواراستهوه داریکی و مک دهستهکی پیمهره لی قایم کرابوو، ههر دوو بهری ئهو تهختهیه به وینه و پلاکاری فیلمی تازه دهرزاهوه، کهسێک ئهو تابلۆیهی له سهر شان دادهنا و به خهیااباندا دهگهرا و ههرای بۆ فیلمهکه دهکرد، جگه له سولهیمان ناشناگهر و رحمان سهیده کهسانی دیکهش ئهو کارمیان دهکرد، بهلام کهسانیک لهوانه نه تهنیا باسی فیلمهکیان دهکرد بهلکوو ئیبتکاری خویان بهکار دههینا و باسی هونهرپیشهکانیان دهکرد، به تایبهت ئهو هونهرپیشهکانی که خهڵک خۆشیان دهویستن و مک داراسینگ، فردین، بههرروز و سووقی، ناسر مهلک موتیعی و کهسانی دیکه.

هیندیك لهوانه بۆ خویان داستانیان بۆ فیلمهکه ساز دهکرد، دنگی خویان دهگۆری و سهرنجی خهڵکیان بۆ لای خویان رادهکیشا. هیندیك لهو کهسانه ههم به زمانی فارسی و ههم به کوردی بانگهواز یان دهکرد. من لهبهر ئهوهی به تهواوی قسهکانم بۆ ساخ نابیتهوه، لیره ناتوانم نمونه بدهستهوه بدم. ئهو کهسانه که دهگهیشته ناو قهرمبالی له شوینیک رادههستان و خهڵک لێیان کۆدهبوونهوه و تهماشای وینه و پلاکارتهکانیان دهکرد. من نازانم نایا نیستا ئهو شیوهیه له بۆکان و کوردستان ماوتهوه یان نا، بهلام له ئورویا نیستاش له ههفتهبازار ئهو شیوه بانگهوازه بهکاردههینریت، که ریشهکهی دهگهیریتهوه بۆ بازارهکانی سهدهکانی ناواراست، لهو بازاراندا چهرچی و کوردی گهڕۆکیش کهل و پهلیان بۆ ئورویا هیناوه، تهناهت ئهو دم گۆرانی و ناوای کوردی گهیشتهوه ئورویا به تایبهت له ناو ئهدهبیات و هونهری یۆنان و ئالممان شوینهواریان ماوتهوه، بهشیک لهو گۆرانیهانه له سهدهکانی رابردوو کراون به ئالمانی که له ئهدهبیاتی ئالمانییدا ماوتهوه⁴¹.

ههندهران و سینهما سهعدی

سینهما سهعدی کاتیک له بۆکان سازکرا که به دهگمهن له مآلان تلهویزیۆن ههبوو، تهنیا ئامیر و کهرسههیک لهو سهردهمدا بۆ ناگاداربوون له جیهانی دهرهوهی بۆکان، رادیۆ بوو، که ئهویش له ههموو مآلیک رهنگه نهبووینت، لهو سهردهمدا سینهما تهنیا ئیمکانیکی گشتی بوو که دهوری پهنجهرمهکی ههبوو که بهروو رووی ئێران و جیهاندا دهکرایهوه، فیلمهکانی ئامریکایی، ئورویایی، هیندی، ترکی، عهرهبی، ژاپۆنی و ئێرانی بینهری بۆکانی له گهڵ خۆی دهمبرد و فرهنگ و شیوهی ژبان و کۆمهڵگای ئهو ولاتانهی دمگواستهوه بۆ بۆکان، بینهر به دینتی ههر فیلمیک له بازنهی تهنگی رۆژانهی ژبان له بۆکان دهرباز دهبوو، بینهی ههرچی زۆرتری ئهو فیلمانه کاری دهکرده سهر بیر و هزر و ناکار و رهفتاری مندال و میرمندال و لاوانی شارهکه.

بهردهوامی له دینتی فیلم دهبووه هۆی دهرکهوتنی ناکۆکی رهفتاری و ههلسوکهوت و بگهره فکری، رهنگه ههر لهو گۆشه نیگایهوه هیندیك له بنههالهکان چوونی مندالهکانیان بۆ سینهما به باش نهدزانی و بهرگرییان له چوونیان دهکرد. بهی پنیه به رای من سینهما رهنگه لایهنی خراپیشی ههبووی بهلام به گشتی هانتی سینهما بۆ بۆکان کارتیکردنیک گهورهی ههبوو بۆ ناگاکردنهوهی خهڵک به تایبهت مندالان و لاوان. کۆمهڵیک له باشترین فیلمهکانی میژووی سینهما که گهیرانهوهی رووداوهکانی گرنگی جیهانی له چوارقورنهی جیهان بوو، گۆیزرانهوه بۆ ناو خهڵکی بۆکان، بۆ وینه رووداوهکانی شمری بهکم و دوو ههمی جیهانی، بۆ وینه رووداوهکانی ولاتانی روسیه، ئامریکا، جیهانی عهرهب و دهیان رووداوی میژوویی، جگه له دهیان فیلمی هونهری. به کورتی سینهما سهعدی بۆکان دهوری جیددی بۆ کرانهوهی چاو و گۆیی خهڵک گهیرا.

بینهرانی سینهما سهعدی

بینهری فیلمهکانی سینهما ههموو تاقتیک به تایبهت لاوان و مندالانی شار و گوندهکان بوون. هیندیك له بنههالهکان دهچوونه سینهما، بهلام بهشیک بهرچاو به تایبهت بنههاله سوونعتی و موسلمانهکان و ماقوولانی شار سهریان به سینهمادا نهدکرد، مهگهر بۆ بهرنامه و ری و رسمهکانی حکومهتی، هیندیك له بنههالهکان تهناهت پینشگیریان له چوونی مندالهکانیان بۆ سینهما دهکرد. نووسهری ئهو دیزانهش بهکم جار کاتیک دواي دینتی فیلم، ئیواره درهنگان چوومهوه مآلی، کۆتهکیکی باشم مهیل کرد.

جیا له بیروباوهری هیندیك له بنههالهکان نیسهت به سینهما، شوینی سینهما جیگای ههموو کهرس و کۆمهله کهسێک بوو، تاریکی ناو هۆلی سینهما ئیمکانی کۆمهڵیک کاری بیزلیکراو به پنی بۆچوونی خهڵک و کۆمهڵگای به لاوان و منالان و کهسانی دیکه دهدا، بۆ وینه سیغارکیشانی مندالان و میرمندال و لاوان، یان خۆ رازی کردنی کهسان له کاتی نیشاندانی فیلمی رووت. سینهما جیگای به بهک گهیشتهی کهسان له ههموو تیپیک بوو، ئهم لایهنه و شهره کیشی ئیوان کهسان که بهردوام له سینهما دهکرا، لایهنی نیگاتیفی سینهما له بۆکان بوو که به شیوهی بهربلاو دهنگۆکهی له ناو خهڵکدا بلاو

ببووه، شهر و قره و هه‌لای کهسان له گه‌ل یه‌ک، مه‌ست کردن و هه‌لا و هه‌نگامه سازکردن، ببووه هوی ئه‌وه‌ی شارهبانی بۆکان پۆستی به‌ردوامی کیشک له‌ سینه‌ما دابئی.

هه‌ر چه‌ند سینه‌ما ده‌وری نگاتیفی هه‌بوو، به‌لام باری کومه‌لایه‌تی و فه‌ر هه‌نگی ناو کومه‌لگا ده‌وری سه‌ره‌کی له‌ ره‌فتار و ئاکاری مندال و لاواندا ده‌گیرا. سینه‌مای ئیزان که‌سه‌یه‌ک بوو له‌ ده‌ستی تاجران و ئه‌وانیش به‌ر له‌ هه‌ر شت به‌ریان له‌ قازانجی خویان و فره‌شی هه‌ر چی زورتری بلیتی فیلمه‌کان ده‌کرده‌وه. داستان و چیرۆکی ناو فیلمه‌کان له‌ خواست و ویست و هیوای ئه‌و چین و توێژانه‌وه سه‌رچاوه‌ی ده‌گرت که‌ زورتر ده‌چوونه‌ سینه‌ما، لایه‌نی فه‌ر هه‌نگی و کومه‌لایه‌تی و هیواکانی ئه‌و چین و توێژانه‌وه به‌ شیوه‌ و فره‌می جیاواز له‌و فیلمانه‌دا ره‌نگی ده‌داوه، ئه‌و چه‌شنه‌ سینه‌مایه‌ به‌ ناوی سینه‌مای فارسی و کووچه‌ و بازاری ده‌ناسرا، له‌و فیلمانه‌دا لایه‌نی په‌روه‌رده‌ و بێداگوگی و هه‌واکه‌وتوو بوو.

سینه‌مای هونه‌ری، رۆشن‌گه‌ری، سیاسی، ره‌خنه‌گرانه‌ که‌مترین خه‌می تاجرانی سینه‌ما و به‌ پیچه‌وانه‌ خه‌می ئیداره‌ی سانسور بوو. به‌شیکه‌ی که‌م له‌ فیلمسازان و شیرکه‌ته‌کانی فیلمسازی، فیلمی به‌ مه‌به‌ست و په‌ربه‌یه‌یان ساز ده‌کرد، ئه‌و چه‌شنه‌ فیلمانه‌ به‌ پێی ته‌جروبه‌ له‌ شاره‌ بچوکه‌کان که‌مترین فره‌شی هه‌بوو. جیهانی مندالان و لاوان و جیهانی فه‌ر هه‌نگی و هونه‌ری و کومه‌لایه‌تی خه‌لکانی نه‌ فارسی که‌متر ره‌نگی له‌ سینه‌مای ئیزاندا ده‌داوه، هه‌ر بۆیه‌ جگه‌ له‌ لایه‌نه‌کانی که‌ پێشتر باسکرا، داسه‌پاندنی فه‌ر هه‌نگی بالا ده‌ست ناراسته‌وخۆ له‌ ریگای سینه‌ماوه‌ نه‌جام ده‌دا.

ئه‌و فیلمانه‌ش که‌ کوردی ده‌گرت‌ه‌وه‌ و نیشانده‌ری لایه‌نی فه‌ر هه‌نگی بوو، وه‌ک دالاهۆ (۱۹۶۷) که‌ به‌ر هه‌می سیامه‌ک یاسه‌می، کوری ره‌شیدی یاسه‌می بوو، به‌ ده‌گمهن دروست ده‌کرا، ده‌نا فیلمی وه‌ک سادق کورده‌ دروست ده‌کرا، کابرایه‌کی کوردی تۆله‌ نه‌ستین که‌ ده‌گه‌را شوڤیر بیینیته‌وه‌ و بیانکوژی⁴².

هاشم ره‌زایی له‌ سه‌ر ئالوگۆری فه‌ر هه‌نگی و سینه‌ما له‌و سالانه‌دا ده‌نوسئ: "له‌ ساله‌کانی ۱۳۵۰ وه‌ ئالوگۆری گه‌وره‌ی فه‌ر هه‌نگی له‌ ئیزان هاته‌ ئاره‌وه، فیلمی زور باش سازده‌کرا یان بلاوده‌کراوه‌ وه‌ک فیلمی ته‌نگسیر، کوراو غلو و فارنه‌ایت... که‌ ئه‌م فیلمانه‌م سالی ۱۳۵۲ له‌ ته‌وریز دیت. فارنه‌ایت⁴³... که‌ له‌ ولایتیکدا پۆلیس ده‌رژانه‌ مالان و کتیبیان کۆده‌کرده‌وه‌ و ده‌یان سووتاند و خوینه‌ره‌وانیان ده‌گرت و زیندانیان ده‌کردن. خه‌لکیش له‌ سه‌ره‌ناوه‌ کتیبه‌کانیان ده‌شارده‌وه‌ و دوايه‌ فیری ئه‌وه‌ بوون که‌ کتیبه‌کان له‌به‌ر فیر بن و حیفری بکه‌ن تا به‌رگری له‌ فه‌وتانی کتیب بکه‌ن⁴⁴".

هه‌ر چه‌ند سینه‌ما سه‌عه‌دی بۆکان لایه‌نی کز و لاوازی هه‌بوو که‌ ده‌بووه‌ هوی دوور که‌وته‌وه‌ی کومه‌لایه‌تی له‌ خه‌لک له‌ سینه‌ما، به‌لام لایه‌نی باش و به‌که‌لکی سینه‌ما له‌ شاریکی دوور له‌ هه‌ر ئیمکان، له‌ ولایتیکی وه‌ک کوردستان که‌ که‌مترین بودجه‌ی له‌ لایه‌ن حکومه‌ته‌وه‌ بۆ ته‌رخان ده‌کرا، ده‌بی جیگای باس و لیکدانه‌وه‌ بی.

کچان و کوران و سینه‌ما سه‌عه‌دی

هه‌ر وه‌ک باسکرا، کومه‌لایه‌تی له‌ دایک و باوکه‌کان پێشگیریان ده‌کرد له‌ چوونی منداله‌کانیان بۆ سینه‌ما، به‌شیکه‌ی به‌ر چاو به‌ دزیی بنه‌مه‌اله‌کانیان‌ه‌وه‌ ده‌چوون بۆ سینه‌ما، به‌لام کچان به‌ دزیش به‌ ته‌نیا و به‌ یه‌که‌وه‌ سه‌ریان به‌ سینه‌مادا نه‌ده‌کرد. هه‌ر چه‌ند له‌ ده‌بیرستان کچ و کور تیکه‌ل بوون و کچان به‌شداری کاری شانو و به‌رنامه‌کانی هونه‌ری مه‌ده‌ره‌سه‌کانیان ده‌کرد، به‌لام من هه‌تا ئه‌و رۆژه‌ی له‌ بۆکان بووم نه‌مبینی کچان به‌ ته‌نیا سه‌ر به‌ سینه‌مادا بکه‌ن، مه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی له‌ لایه‌ن مه‌ده‌ره‌سه‌وه‌ بۆ مه‌راسمی ده‌وله‌تی چووین. "هه‌ندیک کچان به‌ دزیی دایک و باوکیان له‌گه‌ل براکانیان ده‌چوون بۆ سینه‌ما، من ئه‌وم له‌ کچان بیستوهه"⁴⁵

حسین سه‌عه‌دی باسی چوونی کوران بۆ سینه‌ما ئاوا ده‌گیرته‌وه‌: "ئیمه‌ی مندال چۆن ده‌چووینه‌ سینه‌ما، ئیمه‌ رۆژانی جومه‌ ده‌چووینه‌ سینه‌ما، به‌ هه‌ر جۆریک بوايه‌ پینچ قرانه‌ شه‌مالمان ناماده‌ ده‌کرد، بریک له‌ ئیمه‌ که‌ ده‌مانزانی مه‌شه‌دی ره‌شوخۆره‌، راده‌هه‌ستاین تا فیلمه‌که‌ ده‌ستی پێده‌کرد، ئه‌وکات دوو نه‌فه‌ر جاری وابوو سئ نه‌فه‌ر به‌ شه‌ش قران ده‌چووینه‌ ژوورئ، ره‌نگه‌ بلین جا باشه‌ ئه‌وه‌ خۆ کوا له‌ فیلمه‌که‌ حالی ده‌بوون! ناخر وانه‌بوو، رۆژانی جومه‌ سانسئ یه‌ک ساعه‌ت ۱۰ ی به‌یانی ده‌ستی پێده‌کرد، ئیمه‌ به‌لانی که‌مه‌وه‌ سئ سانس داده‌نیشین، گیرفانمان په‌ر له‌ کشمیش و توو و نان ده‌کرد، له‌ به‌ینی هه‌ر سانسئیکشدا بۆ خۆمان ده‌بووینه‌ قاره‌مانی فیلمه‌که‌، ده‌بووه‌ شه‌ره‌سه‌قی سه‌گ ساحه‌بی خۆی نه‌ده‌ناسییه‌وه‌، نه‌شه‌دترساین، چونکه‌ مه‌شه‌دییه‌ په‌ره‌ کاری به‌ که‌س نه‌داوو، سوله‌یمان ده‌هات، به‌ خۆی و کراواته‌که‌یه‌وه‌، چرای تێده‌گرتین، "وامه‌که‌ن ده‌نا ده‌رتان ده‌که‌م" دیاره‌ سوله‌یمان زوریش لیمان ده‌ترسا، ده‌یزانی ئه‌گه‌ر فه‌زولی بکا پاشان زور سیحه‌تی باش نابیت به‌ده‌ستمانه‌وه‌، جار جار هه‌مه‌زه‌ ده‌هات، ده‌ینه‌راند "مه‌یکه‌ کوره‌، ده‌رده‌که‌مه‌وه‌، دانیشم به‌ نه‌ده‌ب، خوادا به‌رق لێدا"، به‌لام هه‌مه‌زه‌ ده‌یناسین، به‌ زوربه‌ی بابه‌کان که‌ دووکاندار بوون فه‌رزدار بوو، له‌وه‌ زیاتر شوی لئ هه‌له‌ده‌که‌شدا. زور جار ئه‌و پینچ قرانه‌شمان بۆ جیهه‌جئ نه‌ده‌بوو، گرووی ئیمه‌ که‌ مندالی ئه‌و گه‌ره‌که‌ (گه‌ره‌کی نزیک سینه‌ما) بووین، وه‌ک هه‌بووی قه‌له‌کوویی و ره‌سولی عه‌بدوو لا نیژاد، و عه‌زیزی فه‌ر امه‌زی و...، ده‌رکه‌ی

بشته‌وه بۆ سەر خه‌یابانی قولله، که دار بوو به چه‌قو درزیکی تیکرابوو، ئه‌ونده ده‌بوو که به‌شی له سه‌حه‌کانمان ده‌بینی، و به نۆبه تهماشامان ده‌کرد⁴⁶»

بازاری بوورسی سینه‌ما و تاقمانه‌جووت

له بۆکان دیار ده‌بینکی سه‌یر ره‌واجی په‌یدا کردبوو که ره‌نگه له هه‌چ شوینیکی دیکه‌ی ئیران وینه‌ی نه‌بووبی، لایه‌نگرانی فیلمه‌کانی سینه‌ما وینه‌ی فیلمه‌کان که له رۆژنامه‌کاندا چاپ ده‌کرا کۆیان ده‌کردنه‌وه و ئالۆمی فیلمیان لێ دروست ده‌کرد، هه‌ر کام له‌وه که‌سانه که منداڵ و میژمنداڵ بوون ده‌فتس‌تیکیان هه‌بوو، وینه‌کانیان له رۆژنامه‌کان ده‌ردینا و به سریش ده‌یانچه‌سپاند به لاپه‌ر مه‌کانی ده‌فتس‌مه‌وه.

به‌وه که‌سان ده‌گوترا فیلمیان، فیلم باز مه‌کان له دوری به‌کتر کۆ ده‌بوونه‌وه و هه‌ر که‌س ئالۆمی خزی به‌ری دیکه نیشان ده‌دا، ئه‌وانه وینه‌ی فیلمه‌کانیان له گه‌ل یه‌ک ده‌گۆریه‌وه. که‌سانیک وینه‌ی فیلم و ئاکتۆری تایبه‌تینان کۆ ده‌کرده‌وه و به‌وه جۆره وینه‌یان ده‌دا و وینه‌ی دلخوازیان و مرده‌گرت، بۆ وینه له‌وه سالانه‌دا فیلمه‌کانی داراسینگ و بروس لی زۆرت‌ترین لایه‌نگری هه‌بوو، زۆر جار وینه‌کان ده‌کردران و ده‌فرۆشرا نه‌وه، سه‌یر ئه‌وه بوو رۆژنامه‌ی که‌یه‌ان و ئیتلاعات به‌ دوو قران بوو، به‌لام وینه‌ی فیلمی داراسینگ هه‌تا پینچ قران قیমে‌تی ده‌کرد، له گه‌ر ه‌کی ئیمه دوو فیلمبازی پسپۆر هه‌بوون یه‌کیان کاک سه‌سه‌ی⁴⁷ برام و دوو هه‌میان که‌سینک به‌ ناوی مسته‌فا بوو، که پیموایه دواتر بوو به‌ فیرکاری فیرکه‌کانی بۆکان. ئه‌و مسته‌فایه بۆ یه‌ک له وینه‌کانی داراسینگ پینچ ۵ قرانی له براکه‌م و مرگرت.

بازاری بوورسی ئه‌و وینه‌یه نه‌ ته‌نیا هه‌ر دم گه‌رم بوو، به‌لکه‌و چه‌شنیک رابواردن بوو، ئه‌م بازاره له کاتێکدا په‌ره‌ی ساندبوو که له شاری بۆکان هه‌چ شوینیک بۆ منداڵان و لاوان بۆ رابواردن و کاری هونه‌ری و فه‌ر هه‌نگی و وهرزشی نه‌بوو. من نازانم بازاری بوورسی سینه‌ما له بۆکان چی به‌سه‌ر هات. به‌لام ره‌نگه ئه‌و حمز و خولیا به‌ی کاک سه‌سه‌م یه‌کیک له‌وه هۆبانه بووبیت که ئه‌می له ته‌مه‌نیکه که‌مه‌دا هه‌داشت به‌ره‌و تاران. هه‌ر چه‌ند ئه‌و دۆستی نزیکه به‌شیک له ئاکتۆره‌کانی سینه‌مای ئه‌و کاتی ئیران بوو و ته‌نه‌ت من له ریگای ئه‌وه‌وه له گه‌ل چه‌ند ستۆدیوی فیلم له تاران ناشنا بووم، به‌وه حاله ئه‌و هه‌چکات نه‌کیشرا بۆ ناو سینه‌ما و ئالۆمه‌کانی سه‌رده‌می میژمندالیشی جگه له زیانی مالی، هه‌چ سوودیکه بۆی نه‌بوو.

هاشم ره‌زایی باس له بابته‌تیک ده‌کا که هه‌م چه‌شنیک رابواردن و حیساب‌کردنه و هه‌میش سه‌لماندنی کار تیکردنی سینه‌ما له سه‌ر منداڵانه: "ئه‌و فیلمانه‌ش وا کۆن ده‌بوون ده‌کرانه له‌تی بچووک که له قابغه شه‌مه‌چه بچووکتر بوون و ئیمه‌ش تاق یان جووتمان پیده‌کرد. تاق یان جووت ئاوابوو که یه‌کیک پر ده‌ستی ده‌کرد له‌م فیلمانه و لایه‌نی دیکه ده‌بوایه هه‌لپه‌دایه که نایا کۆی فیلمه‌کان تاقن یان جووت. هه‌ندیک جار فیلمه‌کان به‌یه‌که‌وه ده‌نوسان و ده‌بوونه هۆی فیل و فه‌رج⁴⁸».

نمایش، شانۆ و سینه‌ما سه‌عدی

حسین سه‌عیدی ناوا باس له رۆژمه‌کانی سه‌ر مه‌تای سینه‌ما له بۆکان ده‌کات: "یه‌که‌م فیلمی سینه‌ما سه‌عدی "ئه‌میر ئه‌ر سه‌لانی رۆمی و فه‌لای سه‌نگیاران" بوو، که و به‌ر نه‌ده‌که‌مه‌ت، هه‌ر له‌وه کاتانه‌دا یه‌که‌مین فیلمی ناسری مه‌لک مو‌تیعی هات به‌ نیوی "دختر چشمه" که زۆرمان پێخۆش بوو.⁴⁹

هاشم ره‌زایی ده‌نوسێ: "یه‌که‌م فیلمی که له بۆکان دیتم ناوی "عقابها به پرواز در میانان عقابها به آشیانه بر میگردد"⁵⁰ [وقتی لک لکها پرواز می کنند⁵¹] بوو. ئه‌وه‌ش بلێم که چه‌ند ئاکتۆریک بوون که ده‌یان گوت کوردن و ئیمه‌ش تعصبی تایبه‌تیمان بۆیان بوو که به‌داخه‌وه ناوه‌کانیانم له‌بیر نه‌ماوه، وایزانم سوسن کرمانشایی یه‌کیک له‌وانه بوو نه‌گه‌ر هه‌له‌م نه‌کر دینیت⁵²».

حسین سه‌عیدی که خۆی یه‌کیک له ده‌ورگه‌ره‌کانی نمایش له بۆکان بووه به‌ وردی باس له‌وه رۆژانه ده‌کات: "یه‌که‌م نه‌مایشی بۆکان که له سینه‌ما کرا گرووی ئیمه‌ بووین، به‌ر نامه‌که ناوا بوو: سه‌ربازی جانبا، له نووسینی کاک سوله‌یمانی که‌ریمی که مامۆستای وهرزشی بۆکان بوو. ئه‌م به‌شه زۆر جیددی بوو، داستانه‌که ئه‌وه بوو که سه‌ربازیکی ئیرانی له شه‌ردا ده‌گیرێ، سه‌حه‌که به‌وه ده‌ستی پیده‌کرد، له وه‌تاغیکه نیوه تاریک، که‌سینکی نیوه رووت، شه‌روالینکی سه‌ربازی له به‌ردا، له سه‌ر سه‌نده‌لیبه‌ک دانرابوو و ده‌ستی له‌په‌شتیه‌وه به‌سه‌ر ابوو، شکه‌نجه‌گه‌ریک به‌سه‌ریدا ده‌ینه‌راند و پر سیاری لیده‌کرد، منقعلیکه ره‌ژی سوور هه‌لگه‌راو و شیشینکی سووره‌وه بووی تیدابوو.

شکه‌نجه‌گه‌ر "غه‌فووری حاجی غه‌فووری" بوو، پاش و تووژیکی نیوانیان و ئه‌وه‌ی که ئه‌سیر ده‌یکوت = من نه‌گه‌ر له‌ئه‌تمه‌م که‌ن رازتان لا نادرکینم = جه‌لاد شیشی سووره‌وه بووی هه‌لگرت و نای به‌په‌شتی ئه‌سیره‌وه، بۆنی گۆشتی سووتاو و بۆکروز و هاواری ئه‌سیر که ده‌یکوت = زنده‌باد ئیران = به‌رز بووه و په‌رده دادراوه.

خه‌لکیکی زۆر ده‌گریان، ئه‌مما ئیمه‌ چیمان کردبوو، کیلۆیه‌ک گۆشتمان له‌ په‌شتی ئه‌سیر به‌ چه‌سپی نه‌واری قایم کردبوو، که نه‌تیجه‌که‌می زۆر باش و واقعی ده‌رچوو، دیاره کاک سوله‌یمانی په‌شتی که‌می سووتا، گه‌ر ما له سه‌ر گۆشتی مه‌ره‌وه دا‌بوویه په‌شتی، له په‌شت سه‌حه‌نه به‌ زنده‌یاد غه‌فووری گوت ئاخ‌ر حه‌یوان بۆ ئه‌ومنده‌م راگرت! غفوور به‌ پیکه‌نینه‌وه گوتی، وه‌لا کوتم با نیجگاری بیبرژینم بۆ خواردن.

بهشی دووهم نښوان پېر ديهيكي "محهممدي عابدينی" بوو، كه له ديوه هاتيووه بوكان، كهلهبايكي پښوو بو فروش، بهراستي شتي ناوا خوش همر نهبوو. نښوانپېر ديهي گوراني "جوجي نيراني و دولبري فتهحي" نيجرايان كرد و گورانيهكه "نامان و لهيلی بوو كه زور جوانيان دهكوت.

بهشی نهخلاقي و نيوه كومهدی، نووسراوهی "حسین مردابهگی" له ژير ناوی "باد آورده را باد می برد"، باسی ددانسازيكي تهماح كار بوو كه فيلی له خهلك دهكرد و پولی زوری لیدهستاندن، چمند كهسايتی جياواز دههاتن بو لای، من ناخر كهس بووم له دهوری عمر بيكدا، كه له ناخر دا بی نهوهی ددانساز ناگای لی بی ههموو پار كهم لی دهنزی.

بهشی كومه لايتی، ناوی "عاقبتي جنايت و خراپی" له نووسینی كاك سوليمان كهریمی بوو. جنايتكار حيريری (مستهفا يان عوسمان؟)، كاراگاه نهحمهدی، نهوانی دهكوژران من و حمههی نازهری بووین. نښوانپېر ديهي گوراني، له لايين "حمههی نازهری و زنده ياد نهحمهدی جهعفری" بوو، گورانيهكهش نهی موتریبی حيريفانی تاهير توفيق بوو.

ناخرين بهش كومهدی بوو كه "عوسمانی فتهحي و حاجی غهفوری و حسین ديهيهدی" نيجرايان دهكرد، باور كه خهلك خهريك بوو ميز بهخودا كهن، نههم شانويه يهكهم شانو بوو، كه سي روژ له سينهما نمايش درا، پاش ههموو خهرجی نهو دم ۱۰۰۰۰ (دههزار) تمهنمان بو ماوه كه درا بهكتيب و يهكهمين كتبخانهی دهبيرستانمان پيدانا، كه ساينك من مهسئولی بووم، پاشان من چوومه ورمی بو خویندن. تا نهوه كاتهی من له بوكان بووم له دوو نمايشی ديكهدا بهشدار بووم يهكيان وهك له بيرم بی داستانی كاوه و زوحاك بوو⁵³.

سينهما سهعدی تعنيا هوژ له شاری بوكان بو نمايشی فيلم، نوواندن شانو و همر بهرنامهيكي ديكه بوو. بهرپرسانی شار به بوئه و بيانوی جياواز خهلكيان له هوژه كو دهكردوه، مههستي سههكي بهسرا ههنگوتتی حكومهتی شاههناهای بوو.

"چهننك نمايش به ناوی نمايشات ملی و ميهنی له روژانی، چواری نابان، شهشی بههمهن، 28مورداد، 23 نهسفنند، ۲۱ نازمر پښكهش دهكران. نههم چهننه نمايشاته دهبي له سالانی 1951زايینی بهی لاهو دهستی پيكرابی. چ كهساننك دهسنيشخه بوون تهواو روون ني. نهو كهسانههی ههتا سالی 1972ناویان هاتووه نهمانهن، غهفور حاجی غهفوری، حوسین مراديهگی، محهمد نازهری، نهوبهكر غهفوری، حوسین سهعیدی، عهلی جهلالی، حوسین ديهيهدی، عوسمان فتهحي، جهوادی جهواهری(خهلكی سابلاخ)، ماجد

همزه (خهلكی سهقز)، خالد رهنای، محهمد نهمین [مينه] شيرخانی، رهشيد نازاديوخواه، حوسین مهلهك پوور، مهحمود وهیسی، محهمد كهریمی، نادر قادری، جهعفر مرادنبهگی، مهسور فهروخی، عهزیز مرادنبهگی، جوجی نيراني، دولبر فتهحي، عهبدو لا نهمينی، فتهاح نيسماعيل پوور، فتهاح سورخی، حوسین سهركار، عوسمان نيسماعيلی، مهسور حلهبی، نهحمهد سامبهگی، یوسف وهتن پههست، جهعفر شهكهرانی، فایق نادهمی(خهلكی سهقز)، محیدین كهریمی و كهسانی تر!

بهرنامهی نههم جيژنانه بریتی بووه له گورانی، شيعر خویندنهوه، نمايشی كوميدي و ميللی وميهنی،! ماقوولهكانی شارو حكومت به كارتی دعوهت و كارتی هيمهتی عالی(به پیی هيمهت پارهدان) بانگ دهكران و له ریزی بهرموه دادهنشتن. كهسانی تر و لك خهلكی ناسایی و قوتابيان گهرمك بوو 5قران یا تمهنك بابتهی بليت بدن! بهر يو بهرانی نههم بهرنامه كهساننك بوون و لك فایق نادهمی(ماموستای دهبيرستان)، مهحمود حيسامی (به ناوبانگ به مهحمود قشقله، ماموستای دهبيرستان خهلكی مههاباد)، سيروس تهوفيق(دهبيری شیمی و ريیسی دهبيرستان خهلكی مهراغه) و رهشيد نازاديوخواه(دهبيری نهدهبيات و جيگری ريیسی دهبيرستان، يهك له بهرپرسانی حيزبی پان نيرانيست و حيزبی رهستاخيز) كه نووسهري زوربهی زوری نمايشهكان بوو، و لك، خون و خاك، نههميان له نارشيوی مندا ههيه!

له بوكان تيبی شانو له گوریدا نهبووه، همر سال كهساننك له لايين بهرپرسانهوه یا له لايين، حيزبی پان نيرانيست، و پاشان، حيزبی رهستاخيز، هوه ههلهبهژيردران و یا خويان دهچوون داوای هاوکاريان دهكرد. نههم كهسانه نښوانان دواي دهرسی روژانه له يهكيك له هودهكانی مهدرسه تهمرينيان دهكرد. ناومروكي نههم نمايشاته پيداههنگوتن بووه به سهه فهههنگ و ميژوو و حكومهتی شاههناهيديا. كورد لهم نمايشاتانهدا به جل و بهرگی كوردی و خهجهه له بهر پشتين به

ئەو ھۆلە لە سالی ۱۳۵۷ لە كاتى سەرھەلدىنى بزوئەھەي رۆشنىبىرى لە بۆكان بوو بە ناوھندى "ئەنجومەنى عىلمى و ئەدەبى" بۆكان، رۆژانى پىنجشەممە و ھەيىنى لە ھۆلە بەرنامەي ھونەرى، شانۆ و سەنئەت و شەيخ خويىندەنە بە زمانى كوردى بەرپۆ دەچوو، ئەنجومەنى عىلمى و ئەدەبى لە پايىزى سالی ۱۳۵۷ پىك ھات و ھەتا رووخانى رژیمنى پەھلەھوى بەردەوام بەرنامەكانى لە ھۆلە بەرپۆ دەبرد. ئەگەر ھۆلى كىتبخانە يەكەم شوین بۆ پىشكەش كەردنى شانۆ لە بۆكان بووبىت، ئەگەر سەنئەت گەورەترىن ھۆلى سەنئەت و شانۆ و يەكەم شوینی نەمىشائى مىللى و مەھەنى و شوینی ھەيش بۆ سەر فەرھەنگ و ھونەرى كوردى بووبىت، ئەو ھۆلى دەبىرستانى كەمال يەكەم شوین بۆ شانۆ و ئەدەبىيات و ھونەر بە زمانى كوردى و گەراڤەھە بۆ خۆ و ناسنامە كوردى بوو. ھىوادارم ئەو ھۆلە زىندوو بى.

سووتان و كۆتابى سەنئەت سەعدى

يەكەم لە گەرفەمەدا شەتەك بە ناوى شوفاژ يانى سەستى گەر مەكردنى سەنتەرال ناوھندى لە بۆكان بوونى نەبوو، سەنئەت بۆ گەر مەكردنى ھۆلەكە لە ھەر بەشەك كوردى نەوتى دانابوو، كوردى نەوتى زۆر ئاسايى كە زۆر جار لە كاتى شەر و ھەلا و پىكەدانى كەسان لە گەل يەكتر دەكەوتە بەر شەقى ئەو كەسانە، جا ئەو كەسانە رەنگە لە ھالەتى مەستىدا بووبىن يان ھالەتى ئاسايى، جگە لەو جاروبار كوردەكە بە ھۆى دەستتەورەدانى ئەم و ئەو گرى دەگرت و جار جار دەبوو ھۆى بۆلەسە ساندنى ئاگر و بگرە سووتانى دىوارى سەنئەت. ئەو ھۆى دواجار سەنئەت چۆن ئاوری تەبەرىبوو و ھۆى چ بوو بۆ ھەميشە دەركاى تەختە كرا، پرسیار يەكە دەبى بەرھوروى ئەو كەسانە بگرەتەو كە ئاگادارى كارەساتەكە بوون.

ھەرچەند لە كاتى نووسىنى ئەم دێرانەدا نە خاوەن سەنئەت ماو و نە سەنئەتەكە، مەن و مەك نەكە كەس مەتەبارى ھەموو ئەو كەسانەم كە سەنئەت سەعدى بۆكانى ناوھەدان كەرد و بە سالان لەم شوینە ئەمەك و كارەكانى رادەپەرانە، زۆر زۆر بەدەخەش كە يەكەم شوینی بەكەلەكى ھونەرى و فەرھەنگى شارى بۆكان "سەنئەت سەعدى" و بەر گرى ئاوری كەوت و بۆ ھەميشە وێران كرا. سەنئەت سەعدى زۆر جار گرى ئاگر جەستەي سووتاندبوو بەلام ھەموو جار يەك بەرینە رەشەكانى سارژ دەكران و جل و بەرگى نوێ بەبەردا دەكرا و بە كوردى تازە دەرازايەو بەلام لە دوا ئاوری تەبەرىبووندا بۆ ھەميشە پلەتەكەي كۆزايەو و ھەموو ئەو كەسانەش كە خەمەتەيان دەكرد بۆكانى بەجى ھەشت، كى مردوو و كى زىندوو نازەم بەلام ئەگەر ھەر كام لەم كەسانە بە تەبەت ھەلى ئۆپىراتۆر (ھەلى يە شەلى عەجەم) ئەگەر زىندوو بى جىگای خۆبەتەي لە لایەن فەرھەنگ دۆستانى بۆكانەو سۆراخى بگرەردى و جگە لە رەزگرتن بە گەلگەيدا بەشەك لە مێژووى فەرھەنگى شارەكە كە لە جەستەي سەعدىدا شارداروئەو، زىندوو بگرەتەو، خۆ ئەو كوردانەي و مەك رحمان سەيدە رەنگە بىرھوروى و قەسە باسيان لە سەر سەنئەت و بەسەرھاتەكانى پى بى، گۆبەستەوونى ئەو و سولەيمان ئاشناگەر بىگومەن دەبەتە ھۆى گەردوگەردنى كۆمەلەك زانارى لە سەر سەنئەت سەعدى.

بەرھوروى بىنەران و سەنئەت سەعدى

ھاتنى سەنئەت بۆ يەكەمجار بۆ ھەر و لاتىك و بۆ ناو ھەر خەلەكەك لىكەدانەو و بۆچوون و روبرووبوونەھوى پىك ھىناو و ھەر كەس بە پى تەبەتەي خۆى لەم كەسە سەي روانىو، خەلەكە بۆكان و دەوروبەرىش دەبى ھاتنى سەنئەت بۆيان قەسە و باس و ئاكارى جىاوازى خەلەكە لى كەوتەتەو. مەن بەشەھالى خۆم زۆر كەم لە بۆكان دەچووم بۆ سەنئەت مەگەر فىلمى تەبەتەي خارجى و ھەلبۆزاردەكانى فىلمى ئىران نىشاندارا، بەلام زۆر كەس دەبى بىرھوروى لە سەنئەت سەعدى ھەي، بىرھوروى يەكە مەن لە سەنئەت سەعدى زۆر بەي ھەر زۆرى دەگەرەتەو بۆ بەرنامەكانى نەمىش و شانۆ لە ھۆلى سەنئەت سەعدى نەك نىشاندارى فىلم.

كۆمەلەك لە لاوانى ئەو دەمەي بۆكان كە مەيش دەگەرەتەو بىزاربوون لە كوردەي فىلمى سروودى شاھەنشاهى بەر لە نىشاندارى فىلمەكان، لە كاتى نىشاندارى ئەو سروودەدا دەبوو ھەموو دانىشتوانى ناو ھۆلەكە ھەستە سەر پى، ئەگەر پاسەبان و نىزامى بە بەرگى رەسمى لەوئ دانىشتەيان دەبوو خەبەردار بوەستن و كورد گوتەنى چەسپ لىدەن و دەستەوئەزەر بوەستن و دەستەيان ھەلبەرن بۆ لای سەريان. دەگەرەتەو رۆژەك لەم سەنئەتەي پىاوتەك كە بۆ يەكەمجار روودەكاتە سەنئەت، راست لەم دەمەدا كە سروودى شاھەنشاهى دەست پىدەكا دەركا دەكاتەو بۆ ئەو ھۆى و مژوور كەوت، راست لەم دەمەدا ھەموو خەلەكە ھەلەدەستە سەر پى، كابرارى نەبەند و مەك ئەو ھۆى خۆى بە مەگەوتى دىبەكەياندا كەردى، و دەزانى ئەو خەلەكە لە بەر خاترى ئەو ھەستاونە سەر پى، ھەر بۆيە بە دەنگى بەرز بە خەلەكەكە دەلى فەر موون تۆ خودا دانىشەن مەن ھەم چىيە؟

ھاشم رەزايى دەنووسى: " لە كاتى پشوووان دا دەھاتن توو و پستە و لەم جۆرە شتەنەيان دەفرۆشت. كابرارەكە پىر بوو بە نىوى خانبايا كە زمانى كوردى نەدەزانى و كارى بلىتەدان بوو. سەندوقىكى لە تەبەتەي خۆى دانابوو و لەتى بلىتەكانى تەدەست. نەمەش كە پوولمان نەبوو، دووان و سەيان دەچوون و داوامان لىدەكرد بە پوولى كەم رازى بىت و ئىزنامان بەدات بچىنە ژوورەو. بە دوو نەفەر پىنج قرانمان پىدەدا و رىگای دەدان، بەلام نەك لە سەرماتەو بەلكو لىدەگەرا تا پىشپەرە دەستى پىدەكرد و ناوژوورى سەنئەت بەتەواي تارىك دەگەرا، جا ئەو كات دەيگوت "گىلان". ھەندىك كەس

مندالانی خویان دهرده سینهما. نیمه ماموستایه کی نه گبتمان بوو که به یه کیک له خویندکارانی دهگوت" هی مثل ریش جلو پدرت میافتی و به سینما میروی". فیلمیک که هممو خه لکی ناوشاری، به ژن و پیاهوه کیشایه سینهما فیلمیک بوو به نیوی "خانه خدا" که زیاتر له مانگیک نمایش درا و زوریک له خه لکی شار نهم فیلمیان بینی⁵⁶.

"کاکه نمتوش ماتلی سینهما بکریتتهه؟ لاویکی دم به پیکمین لئی پرسیم. بهخودا هاتمهوه، دیم بهرانبهر سینهما له کن چهند کس بوی دانیشتووم. له ولامدا وتم نه کاکه ماندو بووم بوی دانیشتم. لاوکه کوتی وادیاره خه لکی نیره نی! کوتم وادیاره له نیوچاوانم نووسراوه! دای له قاقای پیکمین. نه کاکه له ناوچاوانت نهووسراوه، بهلام وای تیدهگم شتیکت لی وون بووه، چاوله چی دهگیری؟

لهیمر خوموه کوتم نهوه کچی نهوا سرنجی داومته هممو ناکارم. وتم هیچ کاکه. بزینیکی هاته سهر لئی و کوتی، سهره!، چی سهره؟ لیم پرسی. هیچ کاکه. خوم پی رانهگیرا پیکمین، نهویش پیکمی. وتم وه لا بیستومه مالی ماموستا حقیقی له لایهوهیه، زور حزم دهکم چاوم پی بکوئی. لئی پرسیم، نمتوش شاعیری؟ نه کاکه! پرسی، نووسری؟ نه کاکه! ویستی ههر وای بیکانه پرسیار و ولام وتم شیعرم پیخوشه، نیدی پرسیاری لینه کردم. وتی بهرانبهرت دهستی راست مالی حقیقی شاعیره، حتمن شیعره جوانهکانیت خویندتتهه؟ بهلی شیعرهکانیم خویندتتهه، به تاییهت تیهلکیشهکانی له گهل حافظ، نهما بوی باخی میراوا وروکناباد، نهما بوی لای گول و بههار، نهما بوی لای ژیان له داوینی سروشت. دوا به دوی من دهستی پیکرد. نهما بوی لای گول و بههار، نهما بوی لای ژیان له داوینی سروشت. پرسی، کاکه دهردهداری؟ نا! نهی چت له گول وژیان و سروشت داوه؟ ههرکس به فیکری گول و ژیان و سروشت و نیشتمان بی دهردهداری! نمتو کچی؟ لیم پرسی. لاویکی نهم شارم، بی پول وپارم، زگ برسی وناوارم، ناشقی نهم گولزارم، نهخوشی نهم غدارم، چاومرئی نهم بههارم!⁵⁷

سینهما و گرفتگی بینهر

کاتیک سینهما پیدا بوو، دلنیکرانی له ناو خلی سهر به شانو دهستی پیکرد، هیندیک کس پیناوابوو سینهما جی به شانو لمق دهکا و جیگه دهگریتهه، ههرچند زوری به شانوکارانی بهناوبانگی جیهان روویان کرده سینهما و له راستیدا ناکتوری سینهما ههر له سهرمتاوه شانوگیرانی شانو بوون، بهلام سینهما جیگای شانوی نهگریتهه.

دواتر کاتیک تلهوزیون پیدا بوو، دلنیکرانی کومهلگای سینهما داکرت و کسانیک پیناوابوو نیت کس بوی دیتی فیلم له سینهما له مالهکمی خوی نایاته دهر و له پای تلهوزیون له مالهکمی خوی دادهنش و سهری فیلم و سهریال و بهرنامهکانی دهکات، بهلام نه تنیا نهم دزگا تازمیه زیانی نمتوی به سینهما نهگیاند بهلکو سوودی زورتری به سینهما و بگره شانو گیاند، به شیوهیک ههر سئ لا سوودمهند له بوونی بهکتر بوون. دواتر دزگای دیکه به شوین تلهوزیوندا هاتن همتا ساتیلایت و نینترنیت.

ههرچند ساتیلایت سوودی زوری به کانالهکانی تلهوزیون گیاند بهلام له ههمان کاتدا له ولاتانی داخراو و دیکتاتورلیدراو، به زیانی تلهوزیونکانی خوجیی تهواو بوو، ههرچند دنگ و رنگی نهم ولاتانهش له ریگای ساته لایتهه گهیشته دهر موهی سنورهکانی ولاتی خویان، بهلام هاتی نینترنیت سهرمراوی هممو سوودیکه که هیهتی بوی سینهما و موسیقا له لایهتی تیحارییهوه زیانیک گوره بوو، له ماوهی ده سالی رابوردوودا به هوی دابزاندنی موسیقا له نینترنیت ژمارهیک له ناومندهکانی بهرهمهینری موسیقا وهرشکسته بوون، ههر بههمان هوی سینهما و خاومن سینهماکان له روزهواو و ولاتانی ئورویا توشی کیشهی مالی و کمی بینهر و مشتیری بوون.

له ولاتانی روزهواو له ماوهی دهسالی رابوردودا گهلک سینهما دهرگیان تهخته کراوه، بوی وینه له شاریکی وک کولن چهند سینهما دهرکیان تهخته کراوه، له وانه له کوتایی سالی ۲۰۱۰ بهکیک له کونترین سینهماکانی نهم شماره که کوی ۹ سینهما بوو، دهرگهی گاله درا. نینترنیت نهک بوی سینهما بهلکو بوی موسیقا و بهرهمی موسیقاش گرفتگی مالی گورهی پیک هیناوه، دابزاندنی تازترین فیلمهکانی سینهما جیهان له ههر شوینیک نهم جیهانه به بی پاره بوی ههرکس و کومله کسیک دهست دها، نهوه رادهی چونی خه لک بوی سینهما کم دهکاتهوه، کهرسهی تاییهت له مالهکان و شوینی دیکه نیمکانی نمایشی فیلم به شیوهی سینهما دهرخسینی، نهوش ههر کمبوونی ریژهی بینهری سینهما به شوین خویدا دههینی.

نهم گرفته جیهانییه له هیچ ولاتیک نهبوته هوی ویرانی تهواوی سینهما وک شوین، هونهر و صنعت. بهلام له نیران ویرانی سینهما تنیا هوی نمایش ناگریتهه، بهلکو صنعت و هونهری سینهما و سهرجهم بازاری سینهما له خوی دهگری. زیاتر لهوه ناکتور، دهرهینهر و کاربهستانی سینهما دهرمتانی ژبانیان لی وهردهگیری نهگم خوی له خهتی حکوممت لابدن یان به چاوی رمخنهوه بروانته دهسته لاتاران و له ریگای سینهماوه روشنگری بکن.

برایانی لومیر به دروستکردنی ناپاراتی سینهما دهرگای جیهانیان بهروروی میللهتان کردهوه، موزفهرمدین شای قهجر به پارهی قهرزکراو له روس و خهزینهی بهتال سفیری پارسی کرد و ناپاراتی سینهما هینایه نیران،

- 41- له نالمانا نوه نډیک هیه به بۇ راگرتنی فیه هینگ و هونری سده دکانی ناوهر است، سالانه کوملیک فستیوال هس به بونوه به جلوه برگ و کس سده می نهو سده دهه به یوه دمچن، من هه موو سالیک به شدار ی نهو فستیوالانه بووم و زور جار له گمل گوران بیژانی گروو په کان که موسیقای کوردی و گورانی کوردیان به زمانی نالمانی چریوه قسم کوردوه، هه روه ها خوشم کوملیک له گوران بییه کانی کوردی سده ی هه زده ونزده که به نالمانی بوون کرونه کوردی.
- 42- صادق (سعید راد)، مشهور به صادق کرده، در مسیر جاده ی اندیشک و اهواز با همسرش (آتش خیر) قهوه خانه ای را اداره می کند. شبی در غیاب صادق یکی از دوستان او که راننده ی کامیون است به قهوه خانه می آید و پس از هتک حرمت از همسر صادق ناخواسته او را به قتل می رساند. رئیس پاسگاه (محمدعلی کشاورز) و سرگروه بان ولی خان (عزت الله انتظامی)، پدر زن صادق، در صدد دستگیری قاتل برمی آیند؛ اما صادق برای گرفتن انتقام از قاتل همسرش کشتار رانندگان کامیون را آغاز می کند. سرگروه بان ولی خان از سوی رئیس پاسگاه مأمور می شود تا به پرونده ی قاتل راننده ها رسیدگی کند. او وقتی یقین حاصل می کند که قاتل راننده ها کسی جز دامادش نیست سکوت می کند. رئیس پاسگاه سرگروه بان را تحت فشار قرار می دهد، و روزی که قرار است صادق برای دیدن فرزندش و گرفتن هزار تومان پول، برای عبور از مرز آبی، به خانه ی پدر همسرش برود در محاصره ی ژاندارم ها قرار می گیرد و از پا درمی آید.
- 43- Fahrenheit 451 فیلمی بریتانیایی سالی ۱۹۹۶ له رووی رومانی Ray Bradbury له لایمن دهر هینس François Truffaut هوه ساز کرا.
- 44- هاشم رزایی
- 45- هاشم رزایی
- 46- نامه ی حسین سعیدی
- 47- حساسن فیرشی که له مدرسه حساسنه گیسکامیان پیدمکوت، نینسانیکی نسر موتو بوو، قسه ی رهقی له کس تمناعت له باو کم فیهوول ندهمکرد، نینسانیکی زرينگ و تیزبین بوو. که مندال بووین دایم خهریکی دروستکردنی کمرسه ی جوراچور بوو، زور مندال بووین باوه شینی بهرقی و باتری دروست کرد، روژیک کوتی برابم وه ماشینیک دروست کهمین، تختمودار و مشار و بزمار و چمکوش و هرچی دهستی کهرت هینای و دوا ی کاریکی زور ماشینیک به تختمه و دار دروست کرد که جیگای چوار کسه تیندا دهبووه، پاشان پندلی بۇ ساز کردبوو که به تگهر مکانی پشموه په بوست بوو. پاش نهوی نهواو بوو من و خوی له خه یابانی سهقر په کهمین پرویمان دهست بیکرد و مندالیک زورمان له خومان کوکردوه. کاک حساسن له تمغیک زور کمدا شعی له سهروته و دارایی باوکی هه لداو و بهتاقی تغیا هه لات بۇ تاران. پاش مهرگی ناوادی دهیان کس کاتیک منیان دودی باسی جوامیزی نهویان نیسیهت به کوردمکان له تاران دهکرد. چهند مانگیک من له ماله کهی نهو دهژ بیام هه موو بهیانییهک به تخعی درگا و مخه بهر دههائین، موسافری بۇکان و مه هاباد و شار مکانی دیکه که زور بهیان نهلسراو بوون له مالی نهو نوتر اغیان دهکرد. زور له سیاسیه کانی کورد که له کوردستان جیگامیان پش تنگ دهبوو، خویان به مالی نهوا دهکرد، هتا روژیک کومینه ی زبندانی نهوین خو به ماله کهی دادمکن و له گمل خویان دهیمن. پاش نهوی نازاد دهکری جاریکی دیکه دهگهر پنهو بۇکان و به شوییه کی نادیار کوتایی به ژبانی دئ. کاک حساسن به هوی نهو پنیو مندیانه ی که هه بیوو په کتیک له کسانه بوو که له تاران چهکی کوده کردوه و دیگواستهوه کوردستان و همدیه ی پشمر گه کانی حزبی دیومکراتی کوردستانی دهکرد. هس چهند له مدرسه له سمر حساسنه گیسکه تته لاندانی زورم خواردوه، به لام کوچی نهو بۇ تاران زور زوو منیشی له بۇکان ههلقند، بیسنی مهرگی نهو بۇ من له هه ندره ان چیریکه که خوشم لیکدان هه م بوی نییه. له گوندیکی نزیک شاری گیسن له نالمان دهژ بیام، خه نیک ناخوشم بینی، نهو دم نیمکانی تله فونکردن بۇ بۇکان نهبوو، هیچ خزم و کسبیک له تاران و نهوریز و لامیان ندهداوه، ناچار تله فونم بۇ کسبیک له سوئید کرد، نهو پیکوتم کاک حساسن مردوه. هسان داستان سالی ۵۱ کاتیک له بیمارستانی سینای تاران که متبووم بۇ دایکم هاته پیش.
- 48- هاشم رزایی
- 49- حسین سعیدی
- 50- فیلمی "پرستوها به خانه برمی گردند" بهر هه می معجید محسنی ناکتور و فیلسازی کونی نیرانی له لیستی فیلمه کانی نیرانیدا هیه، به لام له نینتر نیندا فیلمی " عقابها به خانه برمی گردند/ عقابها به پرواز در میانند" نهدوزرایهوه.
- 51- سعبارت به عقابها پرواز مینکند، نهو فیلمه ناوی وقتی لک لکها پرواز می کنند بوو، [فیلمی سیرگی نایز نشانین که سینهمای شوروی گمیانده جهشوار مکانی جیهانی]، که فیلمیکی جهنگی روسی بوو به لام هس شمر نهبوو، باسی دوو دلداری دهکرد، کوره سرباز بوو، له هه موو شپ و گچی شمر نهجاتی دهی بهر هو مال دهچنتهوه دهکهر پنه بهر گوله ی ویلمکی و دهکوژرن، له مهر گسات لسهمر گاز مره ی پشت دهیان لهک لهک به ناسمانهوه دهیینه که بهر و گهر مین دهرژن. نهو فیلمه له بیرمه من کلاسی شمش بووم، زبنده یاد کاک ته های تحریریان ماموستام بوو، نهو پشیری کرد که حتمن بچن نهو فیلمه بیین. / حسین سعیدی
- 52- هاشم رزایی
- 53- نامه ی حسین سعیدی سعبارت به سینما سعیدی بۇ نووسری نهو دیرانه
- 54- بیره وهری شانوی لای ۱۹۹۵ / ۵۰ سال نمایش و شانز له بۇکان ۲۰۰۰ / برابم فیرشی
- 55- بیره وهری شانوی لای ۱۹۹۵ / ۵۰ سال نمایش و شانز له بۇکان ۲۰۰۰ / برابم فیرشی
- 56- نامه ی هاشم رزایی
- 57- سعفیری خیالی بۇ بۇکان / برابم فیرشی ۱۳۶۴ (۱۹۸۵)